

GÖTEBORGS UNIVERSITET

”För min känsla är, hur kan religionsundervisningen
vara neutral, eller jag vet inte?”

*Sex tyska gymnasielärares syn på den katolska och protestantiska
religionsundervisningen och dess målsättningar i Baden-Württemberg*

Erika Johansson

Inriktning/specialisering/ LAU395

Handledare: Wilhelm Kardemark

Examinator: Göran Larsson

Rapportnummer: HT14-1150-002

Abstract

Examensarbete inom Lärarprogrammet LP01

Titel: ”För min känsla är, hur kan religionsundervisningen vara neutral, eller jag vet inte?”
Sex gymnasielärares syn på den katolska och protestantiska religionsundervisningen och dess målsättningar i Baden-Württemberg

Författare: Erika Johansson

Termin och år: Höstterminen 2014

Kursansvarig institution: Institutionen för sociologi och arbetsvetenskap

Handledare: Wilhelm Kardemark

Examinator: Göran Larsson

Rapportnummer: HT14-1150-002

Nyckelord: Baden-Württemberg, kritisk diskursanalys, läroplan, samtalsintervju, religionskunskap, samtalsintervju, Tyskland, ämnesplan

Syftet med uppsatsen är att undersöka målsättningar med religionsundervisningen i delstaten Baden-Württemberg. Uppsatsen undersöker hur målen beskrivs i ämnesplanerna för protestantisk respektive katolsk religionsundervisning, hur sex lärare på *Gymnasium* ser på målen med den undervisning de bedriver samt hur de förhåller sig till ämnesplanernas målsättningar. Ytterligare ett syfte är att visa hur man bedriver religionsundervisning i en tillsynes lik kontext som Sverige och Danmark.

Materialet består av ämnesplaner i religionskunskap för *Gymnasium*, skolformen motsvarar det svenska gymnasiet, och samtalsintervjuer med sex lärare. För att genomföra studien har jag använt mig av kvalitativa samtalsintervjuer som sedan transkriberats. Allt material är omformat till text. Senare vid analysen har texterna blivit kritiskt granskade med hjälp av diskursanalys utifrån valda kategorier. Teoretiskt sett har forskaren tagit avstamp i kritisk diskursanalys.

Jag kommer fram till att målen i ämnesplanerna beskrivs med fokus på elevernas egna religiösa tradition. Det är även hur lärarna beskriver målen med den religionsundervisning de bedriver. Det handlar mer om att eleverna ska lära sig hur man är en god kristen än om att tillförskaffa sig kunskaper om religion och religioner. Lärarna förhåller sig inte väl till ämnesplanens målsättningar, de följer istället deras lokala ämnesplan och läroboken.

Uppsatsen har stor betydelse för läraryrket. Undersökningen visar på hur man bedriver religionsundervisning i till synes likartade länder. Det skapar även en debatt inom mig i hur religionsundervisningen bör vara och hur jag ska kunna utvecklas på bästa sätt som lärare.

Förord

Jag vill rikta ett varmt tack till de sex lärare som ställde upp på intervjuer i Ludwigsburg och Marbach am Neckar och det härliga mottagandet jag fick. Jag vill även rikta ett tack till den familj som lät mig bo hos dem och som var till stor hjälp under mina dagar i Tyskland. Stort tack till min handledare Wilhelm. Sist men inte minst vill jag tacka min pappa som ställde upp och körde 130 mil genom hela Tyskland och gjorde resan möjlig. Utan dig hade detta aldrig gått!

Erika Johansson

Göteborg 2014-12-13

Innehållsförteckning

Förord

1. Inledning	1
1.1. Syfte och problemformulering	2
1.2. Bakgrund	2
<i>Det tyska skolsystemet</i>	2
<i>Den tyska skolan i relation till Sverige och Danmark</i>	3
1.3. Tidigare forskning	4
1.4. Material och urval	7
<i>Bildungsplan 2004: Allgemein bildendes Gymnasium</i>	8
<i>Evangelische Religionslehre</i>	8
<i>Katolische Religionslehre</i>	9
<i>Urval</i>	9
1.5. Avgränsningar	10
1.6. Metod	11
<i>Kvalitativa samtalsintervjuer</i>	11
1.7. Analys av material	12
<i>Diskursanalys</i>	12
<i>Kritisk diskursanalys</i>	13
1.8. Disposition	15
2. Resultatredovisning	16
2.1. Ämnesplanerna i protestantisk och katolsk religionsundervisning	16
<i>Evangelische Religionslehre</i>	16
<i>Katolische Religionslehre</i>	20
2.2. Sammanställning av intervjuerna	24
<i>Lärarens syn på religionsundervisningen</i>	24
<i>Lärarens syn på ämnesplanen och dess målsättningar</i>	27
<i>Hur ska undervisningen vara för att eleverna ska kunna nå målen i ämnesplanen?</i>	31
3. Diskussion och analys	35
3.1. Delstatens och lärarnas mål	35
3.2. Konfession som resurs och nödvändighet	37
3.3. Avslutande reflektion	38
Sammanfattning	40
Referenser och referenslista	41
<i>Internet</i>	42
Bilagor	
1. Intervjuguide	
2. Skolsystemet i Tyskland	
3. De intervjuade lärarna	

1. Inledning

Som snart färdig lärare i religion och historia i Sverige förde det mina tankar till vårt skolsystem. I Sverige är det staten som reglerar skolan, vilket de gör genom olika lagar, förordningar men även med hjälp av läroplaner och kursplaner. Huvudansvaret för grundskolan, gymnasiet och den kommunala vuxenutbildningen har landets olika kommuner. Alla barn och ungdomar i landet måste gå nio år i grundskolan som man vanligtvis börjar i när man är sju år gammal.¹ Sedan följer en frivillig skolform, det treåriga gymnasiet.²

Religionsundervisningen i svenska skolan har genomgått stora förändringar under seklets gång. Rune Larsson menar att religionsundervisningen har varit skolans viktigaste ämne men är inte det idag.³ Under 1960-talet blir kristendomskunskapen religionskunskap. Kristendomen ska istället ses som en del av Sveriges kulturella tradition.⁴

Dessa tankar kring vårt egna skolsystem förde mig till det tyska. På grund av vänner har jag under mina år rest mycket till Tyskland och varit intresserad av deras historia. Det tyska skolsystemet skiljer sig mycket från det svenska. Undervisningen i religion är konfessionell vilket många kanske inte tror då det är ett västerländskt land som mångt i mycket är likt det svenska samhället. Religionsundervisningen är uppdelad, i Baden-Württemberg läser eleverna antingen katolsk-, protestantisk religionslära, judendom eller etik. Varje delstat har ett eget utbildningsdepartement och skolsystem. Det finns inga nationella styrdokument men det finns riktlinjer. Varje delstat utarbetar sina egna *Lehrpläne* som kan liknas vid den svenska läroplanen.⁵ Det svenska samhället och skolan har under åren blivit allt mer sekulariserat medan tyska skolan fortfarande är konfessionell. Det var där mitt intresse väcktes för denna studie. Med det svenska skolsystemet och till viss mån det danska som utgångspunkt vill jag lyfta de tyska lärarnas syn på den religionsundervisning de bedriver med koppling till styrdokumentet. Min förhoppning med arbetet är att väcka tankar kring skolan och religionsundervisningen i delstaten Baden-Württemberg men även i hur man bedriver religionsundervisning i till synes likartade kontexter, det vill säga de nämnda länderna är västerländska och bygger på liknande värdegrund.

¹ Rydman, Annika, *En skola för alla: om det svenska skolsystemet*, Skolverket, Stockholm, 2000, s. 4, 7.

² Gymnasieskola 2011, Skolverket, Stockholm, 2011, <http://www.skolverket.se/publikationer?id=2597>, s. 11, hämtat 2014-11-10.

³ Larsson, Rune, "Religionsundervisningen i svensk skola- en historisk exposé", i Andersen, Peter B., Dahlgren, Curt, Johannesson, Steffen & Otterbeck, Jonas (red.), *Religion, skole og kulturel integration i Danmark og Sverige*, Museum Tusulanums Forlag/Københavns universitet, København, 2006, s. 113.

⁴ Andersen, Dahlgren, Johannesson & Otterbeck (red.), 206, s. 127-129.

⁵ <http://www.bildung-staerkt-menschen.de/unterstuetzung/schularten/Gym/faecher>, hämtat 2015-01-13.

1.1. Syfte och problemformulering

Syftet med uppsatsen är att undersöka målsättningar med religionskunskapsundervisningen i Baden-Württemberg. För att göra detta utgår jag från två nivåer, dels styrdokumentet samt intervjuerna med lärarna. Ytterligare ett syfte är att visa hur man bedriver religionsundervisning i en tillsynes likartad kontext i relation till Sverige och Danmark. Utifrån syftet ställs följande frågor:

- Hur beskrivs målen med religionskunskapsundervisningen i styrdokumentet?
- Hur beskriver lärarna målen med den religionskunskapsundervisning de bedriver?
- Hur förhåller lärarna sig till ämnesplanens målsättningar?

Frågorna är uppdelad i två olika nivåer. Den första frågeställningen rör mitt ena material som är styrdokumentet och handlar om hur målen med religionskunskapsundervisningen beskrivs i texten. De andra två frågeställningarna besvaras på med hjälp av intervjuerna. De handlar om hur lärarna beskriver målen med sin egen religionskunskapsundervisning och hur lärarna förhåller sig till ämnesplanens målsättningar.

1.2. Bakgrund

I denna bakgrund ges en kortare beskrivning av det tyska skolsystemet och dess historiska utveckling. En tabell över skolsystemet finns bifogat i bilaga 2. För att ge vidare förståelse och svara på syftet ges en kortare inblick av den svenska och danska religionsundervisningen, främst ur ett historiskt perspektiv.

Det tyska skolsystemet

I Tyskland finns det ett sekretariat för utbildningsministrarna. Genom deras rekommendationer om ämnen och områden i undervisningen kan det implementeras i läroplanerna i de olika delstaterna. Deras rekommendationer fungerar som riktlinjer men inte som några statliga styrdokument. Varje delstat utvecklar egna läroplaner.⁶

Med tanke på resultat i internationella undersökningar, exempelvis PISA⁷ har fokus på senare år legat på kvalitetsutveckling och kvalitetssäkring i skolutbildningen. 1955 utvecklades ett avtal mellan alla delstater om att standardisera skolsystemet och det ledde till

⁶ <http://www.kmk.org/bildung-schule.html>, hämtat 2014-11-23.

⁷ När PISA infördes kom det som en chock för Tyskland då deras femtonåriga elever låg under snittet inom alla områden. Sedan den undersökningen har arbetet med att förbättra sig och nu har Tyskland förbättrat sig och ligger över snittet i alla områden. <http://www.dn.se/nyheter/varlden/pisa-chocken-vackte-tyskland/>, hämtat 2015-01-15.

att man skapade en gemensam ram för alla allmänna skolor i landet. 1964 efterföljdes avtalet med det så kallade Hamburgavtalet (senast reviderat 1970), som är en viktig grund för den gemensamma grundstrukturen i utbildningssystemet i Tyskland idag. Avtalet innefattar allmänna bestämmelser om bland annat läsåret och varaktighet om obligatorisk utbildning och ledighet.⁸

Efter grundskolan finns det tre skolformer att välja på: *Hauptschule*, *Realschule* och *Gymnasium*, hur dessa ser ut varierar från delstat till delstat. I Baden-Württemberg finner vi även en annan typ av skola vid namn *Gemeinschaftsschule*, dess syfte är att inkludera alla elever även de med särskilt utbildningsbehov. Ytterligare en skolform i Baden-Württemberg är *Werkrealsschule* och är en form av *Realschule*.⁹ *Gymnasium* innefattar klasserna 5-12 eller 5-13. Utbildningen ger examen och efter avslutad skolgång på åtta år får man tillträde till studier på högskola och/eller universitet.¹⁰

Den tyska skolan i relation till Sverige och Danmark

För att ge vidare förståelse och sätta religionsundervisningen i Baden-Württemberg i tydligare ljus görs det genom att sätta den tyska skolan i relation till Sverige och Danmark. Det har jag gjort med hjälp av boken *Religion, skole og kulturel integration i Danmark og Sverige*.

År 1951 infördes så kallad religionsfrihet i Sverige. Med 1962 års läroplan byter kristendoms-kunskap namn till religionskunskap. Undervisningen i religion skulle nu regleras av skolan och ej av kyrkan. År 1994 fick Sverige en läroplan som innefattade alla skolformer. Rune Larsson skriver att religionsundervisningen nuförtiden är mer öppen för ”religion och livsfrågor, etik och värderingsfrågor.”¹¹ Religionsundervisningen i Sverige har gått från att vara styrd av kyrkan och konfessionell till icke-konfessionell. Det går fortfarande att se att kristendomen har en särställning inom religionsundervisningen i dagens skola men att det handlar mer om att kristendomen är en del av Sveriges tradition och historia. I ämnesplanen för religionskunskap på gymnasiet kan vi läsa att ”[k]unskaper om samt förståelse för kristendomen och dess traditioner har särskild betydelse då denna tradition förvaltat den värdegrund som ligger till grund för det svenska samhället”.¹²

I Danmark ser situationen lite annorlunda ut, ämnet religion heter kristendoms-kunskap. Per Bregengaard har skrivit om debatten kring ämnet, ska det heta kristendoms-kunskap eller religion? Bregengaard säger att ämnet fungerar som en symbol för danskheten och är ett

⁸ <http://www.kmk.org/bildung-schule.html>, hämtat 2014-11-23.

⁹ <http://www.kmk.org/bildung-schule/allgemeine-bildung/uebersicht-schulsystem.html>, hämtat 2014-11-23.

¹⁰ http://www.kmk.org/fileadmin/doc/Dokumentation/Bildungswesen_en_pdfs/en-2014.pdf, hämtat 2014-11-23.

¹¹ Andersen, Dahlgren, Johannesson & Otterbeck (red.), 2006, s. 123, 136-137.

¹² <http://www.skolverket.se/laroplaner-amnen-och-kurser/gymnasieutbildning/gymnasieskola/rel?tos=gy&subjectCode=REL&lang=sv>, hämtat 2014-01-15.

bidrag till elevernas mänskliga utveckling. Han anser att religionsämnet behöver en mer interkulturell pedagogik då Danmark blir ett alltmer multikulturellt präglad samhälle. Trots namnet kristendomskunskap säger Bregengaard att grundskolan är sekulär, icke-konfessionell sedan 1975, och att religionsämnet i Danmark inte är vigd åt någon speciell religion eller kyrka. I den danska skollagen står det att eleverna ska känna till dansk kultur och den ska ge förståelse för andra kulturer. Skolan ska även bidra till att förbereda eleverna till medbestämmande och ansvar i ett samhälle präglad av frihet och demokrati. Bregengaard menar att ändamålet med kristendomskunskap är att undervisningen ska ta utgångspunkt i kristendomen som den framträder i historien med även i nutid. Eleverna ska känna till bibliska berättelser men det ingår även icke-kristna religioner och livsåskådningar så att eleverna får förståelse för andra livsformer och förhållningssätt. Bregengaard menar att man lika gärna kan skriva religion på schemat trots att ämnet heter kristendomskunskap i grundskolan, då det innehåller samma kunskap-och färdighetsområden. Ordet kristendomskunskap menar han skrämmer vissa elever och föräldrar som tror att ämnet är ett integrationsfrämmande ämne.¹³

1.3. Tidigare forskning

En svårighet har varit att hitta nyare aktuell forskning om tyska skolan och deras religionsundervisning. Jag har valt att bredda den tidigare forskningen något och väljer att se till det som har skrivits om läroplansanvändning i stort men även om läroplansförändring i Tyskland.

Det har skrivits mycket på 1970-talet kring läroplansförändringar i Tyskland. De följande behandlar läroplansreformer, vilket skiljer sig från den här studien. De fokuserar främst på ett ämne medan i denna studie undersöks ämnesplanerna i både den protestantiska och katolska religionsundervisningen. År 1972 utkom Edward Jack Birkenbeil med en avhandling med bakgrunden om en religionsundervisning i kris. Det är en läroplansanalys av den katolska religionsundervisningen i *Grundschule* och *Hauptschule*. Hans metod bestod av en läroplansanalys, där han analyserade läroplaner från 1908 och framåt.¹⁴ Heinz- Hermann Krüger utkom under 1970-talet med en avhandling kring läroplansreformer i Tyskland. Studien undersöker förändringar i läroplanen inom olika ämnesområden. Utifrån detta diskuterar Krüger olika trender på såväl federal som på delstatsnivå. Teoretiskt sett tar han

¹³ Bregengaard, Per, "Kristendomskundskab eller religion?: en strid om mere end et ord", i Andersen, Peter B., Dahlgren, Curt, Johannesson, Steffen & Otterbeck, Jonas (red.), *Religion, skole og kulturel integration i Danmark og Sverige*, Museum Tusulanums Forlag/Københavns universitet, København, 2006, s. 87-88, 91, 94.

¹⁴ Birkenbeil, Edward Jack, *Curriculum-Revision im Fragebereich der Religionspädagogik: von der Lehrplananalyse des katholischen Religionsunterrichtes an Grund- und Hauptschulen zu einem curricularen Neuansatz für den Religionsunterricht der Zukunft*, Benziger, Zürich, 1972, s. 3.

hjälp av Jürgen Habermas diskursmodell.¹⁵ Min undersökning går i liknade teoretiska banor som Krüger, men jag inspireras av Norman Fairclough och den kritiska diskursanalysen. Friedrich Schwinn utkom 1979 med en avhandling kring religionsundervisningen i läroplansreformer. Syftet med undersökningen var att se uppdrag och funktioner i den protestantiska religionsundervisningen och dess villkor för en traditionskritisk och framtidsinriktad skola.¹⁶

Ernst Christian Helmreich utkom med en avhandling 1959 om den religiösa undervisningen i tyska skolor genom historien. Studien har några år på nacken men är ett bra bidrag till förståelsen av religionsundervisningens utveckling genom historien i Tyskland. Den behandlar främst den moderna tiden, från tyska rikets uppkomst år 1871 fram till 1950-talet.¹⁷ Genom sin undersökning kommer Helmreich fram till att religionsundervisningen, som den var då, var djupt rotat i det förflutna. Liket all undervisning började det som en del av kyrkan. Trots att staten tagit över undervisningen har kyrkan fortfarande kontroll över religionsundervisningen i Tyskland. Helmreichs slutsatser är att framtiden för religionsundervisning i Tyskland inte kan förutsägas. Vissa tendenser och möjligheter kommer till ytan under en studie som denna. Vidare menar han att det är svårt att tala om en tendens i hela Västtyskland eftersom det finns stora variationer mellan delstater. I syd, exempelvis Bayern är samhället och skolan mer konfessionell. Medan delstaten Hamburg håller på att bli mer sekulariserat.¹⁸ Helmreich studie avviker från denna undersökning men han kommer fram till likande resultat, vilket kommer diskuteras längre fram.

Thorsten Knauth har gjort ett bidrag till boken *Religion and education in Europe: developments, contexts and debates*, utkommen 2007. Hans text handlar om religionsundervisningen i Tyskland. Frågan han ställer sig är om den är ett bidrag till dialog eller en källa till konflikt? Knauth gör en historisk och kontextuell analys av religionsundervisningens utveckling i Tyskland sedan 1960-talet. Syftet är att visa på den utveckling och förändring religionsutbildningen genomgått de senaste fyrtio år.¹⁹ Knauth kommer fram till att sedan början av nittioalet har en förändring i didaktiska metoder skett. I samband med ett mångkulturellt och multireligiöst samhälle har synen på världsreligionerna

¹⁵ Krüger, Heinz-Hermann, *Curriculumreform in der Bundesrepublik Deutschland: Perspektiven einer handlungsorientierten Alternative*, Hain, Meisenheim am Glan, 1977, s. 1-6.

¹⁶ Schwinn, Friedrich, *Religionsunterricht in der Curriculumreform: Auftrag und Funktion des evangelischen Religionsunterrichts unter den Bedingungen der traditionskritischen und zukunftsorientierten Schule*, P.Lang, Frankfurt am Main, 1979, s. 1-3.

¹⁷ Helmreich, Ernst Christian, *Religious education in German schools: an historical approach*, Harvard U.P., Cambridge, Mass., 1959, s.vii.

¹⁸ Helmreich, 1959, s. 295, 300-301.

¹⁹ Knauth, Torsten, "Religious education in Germany: a contribution to dialogue or sources of conflict? Historical and contextual analysis of the development since 1960's", i, Jackson, Robert (red.), *Religion and education in Europe: developments, contexts and debates*, Waxmann, Münster, 2007, s. 243.

gått över till att ses som mindre exotiska religioner. Idag ses de mer som ”grannreligioner”. Interreligiösa lärandestrategier har antagit mål för ekumeniska och interkulturella metoder och undervisningen lägger större vikt på religionens sociala och kulturella miljöer. Aktiviteter i det dagliga livet går före abstrakta konstruktioner av religioner.²⁰

Richard R. Osmer och Friedrich Schweitzer skrev en avhandling tillsammans som utkom 2004. Syftet med boken är att i hög utsträckning reda ut de utmaningar som modernisering och globalisering har presenteras för den protestantiska religionsundervisningen under 1900-talet. Osmer och Schweitzer förklarar att deras teori är att den protestantiska religionsundervisning står i ett ömsesidigt och i ett beroendeförhållande till de sociala sammanhang där den är belägen. Dessa sammanhang förstås bäst med hjälp av en jämförande analys menar de. De slår fast sin teori att den religiösa utbildningen står i ett ömsesidigt beroendeförhållande till sitt sociala sammanhang och att den spelar en roll i att forma detta sammanhang mot en mer önskvärd framtid. För att göra detta måste religionsundervisningen försöka att förstå och bemöta de särskilda utmaningar den medför.²¹

Horst-Martin Barnikol och Rune Larsson utkom 1993 med en studie kring religion och livsfrågor bland svenska och tyska ungdomar. Utgångspunkten med studien är en önskan om att lära sig om unga människors sätt att tänka. Syftet med deras undersökning var att pröva möjligheten att jämföra elevers inställningar till just religion, livsfrågor och skolans religionsämne samt se om det fanns tecken på förändringar över tid.²² Deras frågor kretsar kring elevers möten med religionsundervisningen, där de sedan försöker fånga in och tolka deras attityder mot bakgrunden av den tidigare forskningen. Deras material består av enkäter som de samlat in under åren 1988-1989 i Sverige och dåvarande Västtyskland. De tillfrågande eleverna i de båda länderna var mellan 15-16 år. Sammanlagt fick de in 278 enkätsvar 1988 och våren 1989 gjordes en kompletterande enkätundersökning i Västtyskland som generade i ytterligare 81 enkätsvar. Studien har ett komparativt perspektiv då de i analysen ställer sitt material bredvid varandra.²³

Slutsatserna av deras undersökning är att det går att se många gemensamma drag men även skillnader. De är nog att påpeka att resultaten ej på något vis är representativa för de båda länderna. I läroplanerna för respektive land påvisar de likheter i religionsundervisningen. Båda läroplanerna eftersträvar att knyta samman det omgivande samhällets kristet-religiösa

²⁰ Knauth, 2007, s. 257-258.

²¹ Osmer, Richard Robert & Schweitzer, Friedrich, *Religious education between modernization and globalization: new perspectives on the United States and Germany*, W.B. Eerdmans, Grand Rapids, Mich., 2003, s. Xi, 3, 292.

²² Barnikol, Horst-Martin & Larsson, Rune, *Religion och livsfrågor bland svenska och tyska ungdomar*, Brockmeyer, Bochum, 1993, s. 11, 26.

²³ Barnikol & Larsson, 1993, s. 11, 26-27, 29.

traditioner med elevernas livsfrågor och erfarenheter.²⁴ Ytterligare slutsatser som de drar av sitt material handlar om elevernas inställning till religionsundervisningen. Materialet visar att eleverna i de båda länderna inte ser religionskunskap som ett av de ”nyttiga” ämnena i skolan. Nyttiga ämnen definerar Barnikol och Larsson som matematik, svenska och engelska. Däremot ger de tyska eleverna ämnet högre betyg än de svenska.²⁵

Björn Falkevall presenterar en studie, från 1993, om hur undervisningen formas av lärares tänkande om sitt handlande inom religionskunskap. Falkevall har intervjuat nitton lärare på nio skolor i Stockholm. Falkevall utgick från frågor som: vad är det som påverkar en lärares undervisning mest? Vad utgör förändringsincitament i undervisningen? Han använder sig av ostrukturerade intervjuer vilket enligt författaren skall minska risken för att de egna åsikterna skall bli allt för styrande.²⁶

Falkevall delar in olika påverkansfaktorer i två kategorier dels perifera (läroplan, lärobok, kollegor) samt centrala (personligheten, eleverna, samhället). Utifrån dessa kategorier ställer han frågor till lärare som genom sina svar visar vilka attityder de har till ämnet.²⁷ Falkevalls metod liknar den valda för denna studie fast här används strukturerade intervjuer med lärare. I studien framkommer att läroplanen till synes verkar vara relativt oviktig för de intervjuade lärarnas dagliga arbete. Falkevall påpekar dock att lärarna på det stora hela försöker att "ligga i läroplanens linje" eller "inte handla mot den". En vanligt förekommande kommentar var att den inte alls påverkar lärarnas arbete. De intervjuade lärarna uppskattar att den dåvarande läroplanen är fri. Men den uppfattas även av några som innehållslös. Framförallt pekar Falkevall på slutsatsen att det är uppenbart att läroplanen inte utgör en del av den vardagliga läsningen för lärarna.²⁸ Förhoppningen med denna uppsats är att bidra till forskningen med ökad kunskap kring hur religionsundervisningen i Baden-Württemberg ser ut men även lärares syn på undervisningen och dess målsättningar.

1.4. Material och urval

Materialet består av samtalsintervjuer och läroplanen för Baden-Württemberg med dess ämnesplaner i religionskunskap för skolformen *Gymnasium*. När det gäller de tyska texterna har de översatts till svenska. Har det inte funnits någon direkt översättning till svenska, har det tyska ordet behållits i kursiv stil. Styrdokumenten är hämtade från Baden-Württembergs utbildningsdepartement som kan liknas vid Skolverket.

²⁴ Barnikol & Larsson, 1993, s. 139-140.

²⁵ Barnikol & Larsson, 1993, s. 142.

²⁶ Falkevall, Björn, *Hur formas undervisning: en studie av lärares tänkande om sitt handlande inom skolämnet religionskunskap*, HLS, Stockholm, 1995, s. 8, 10-12.

²⁷ Falkevall, 1995, s. 17.

²⁸ Falkevall, 1995, s. 18-19.

Bildungsplan 2004: Allgemein bildendes Gymnasium

År 2004 fick delstaten Baden-Württemberg i Tyskland en ny *Bildungsplan* för *Gymnasium*. Dess funktion är den samma som Sveriges läroplan. I denna uppsats kommer *Bildungsplan* och läroplan användas. Läroplanen beskriver de olika ämnena som erbjuds på *Gymnasium*. Den inleds med ett förord av Dr. Annette Schavon MdL som är minister för kultur, ungdomsfrågor och idrott i delstaten Baden-Württemberg. Hon skriver att läroplanen är ett resultat av ett flera års intensivt arbete och syftet är att den ska bidra till en stimulerande inlärningskultur för de elever läroplanen omfattar. Den ska ses som en ”pedagogisk milstolpe” i utvecklingen av skolorna i delstaten.²⁹

Schavon hoppas på att läroplanen ska hjälpa eleverna att tas på allvar i sin nyfikenhet, sin talang och sitt sökande efter en identitet och orientering i livet. Förutom införandet av en ny läroplan pågår kvalitetsutveckling för skolorna som ska möjliggöra bättre utvärdering av undervisningen. Förhoppningen är att det ska ge mer pedagogiskt utrymme till lärarna att ersätta många av de detaljerade kraven i läroplanen.³⁰

Evangelische Religionslehre

Ämnesplanen i evangelisk (protestantisk) religionslära är uppdelad i två delar. Den första delen behandlar riktlinjer för hur man ska införskaffa de olika kompetenserna som efterfrågas. Den andra delen behandlar kompetenserna och kursens innehåll. Kompetenser kan liknas vid förmågor eller färdigheter som ämnesplanen vill att eleverna ska lära sig i ämnet. Denna del är uppdelad efter olika klasser: klasse 6, klasse 8, klasse 10.³¹

Kursen har följande gemensamma kompetenser som eleverna ska utveckla under kursens gång: hermeneutisk-, etisk-, sak-, personlig-, socialkompetens men även metod- och estetisk kompetens. Kursens struktur beskrivs i dessa kompetenser och innehåll. Innehållet är ordnat i sju olika dimensioner (teman) som är människan, världen och ansvar, Bibeln, Gud, Jesus Kristus, kyrkan och kyrkorna och religioner och världsåskådningar. Dimensionerna ger en grundläggande struktur och ska ses som vägledning för undervisningen.³²

²⁹ http://www.bildung-staerkt-menschen.de/service/downloads/Bildungsplaene/Gymnasium/Gymnasium_Bildungsplan_Gesamt.pdf, s. 7, hämtat 2014-11-10.

³⁰ http://www.bildung-staerkt-menschen.de/service/downloads/Bildungsplaene/Gymnasium/Gymnasium_Bildungsplan_Gesamt.pdf, s. 7, hämtat 2014-11-10.

³¹ http://www.bildung-staerkt-menschen.de/service/downloads/Bildungsstandards/Gym/Gym_evR_bs.pdf, hämtat 2014-11-10, s. 24.

³² http://www.bildung-staerkt-menschen.de/service/downloads/Bildungsstandards/Gym/Gym_evR_bs.pdf, hämtat 2014-11-10, s. 25-26.

Katolische Religionslehre

Den katolska religionslärans ämnesplan är uppbyggd på samma sätt som den protestantiska. Den är indelad i två delar, en som behandlar riktlinjer för de olika kompetenserna och sedan den andra delen som tar upp kompetenser och innehåll i kursen. Kursen innehåller fem kompetenser som ska utvecklas. Den religiösa kompetensen handlar om att uppmuntra eleverna till att agera ansvarsfullt och ta del av det religiösa livet i kyrkan och samhället. Den andra kompetensen handlar om kunskap och eleverna ska undersöka olika tolkningar av verkligheten och sätta dem i relation till den bibliska om Gud. Kursen ska främja elevernas personliga kompetens, de ska lära känna sina styrkor, begränsningar och svagheter. Den fjärde kompetensen handlar om sociala färdigheter. Eleverna ska lära sig att respektera andra, kommunicera och arbeta med oliktankande. Den sista kompetensen handlar om metoder. Kursen ska ge eleverna tvärvetenskapliga och ämnesspecifika färdigheter och få öva på dem, exempelvis i hur man hanterar källor.³³

Kursen syftar dels på kunskaper och färdigheter som de ovannämnda kompetenserna. Innehållet i kursen är uppdelade i sju dimensioner: att vara människa; världen och ansvar; hermeneutik: Bibeln och traditionen; frågan om Gud; Jesus Kristus; kyrkan, kyrkorna och arbetet i Guds ande och religioner och livsåskådningar. Ämnets uppgift är att göra rättvisa och hjälpa eleverna i sitt sökande efter en egen tro.³⁴

Urval

I undersökningen har jag valt att intervjua sex lärare som jobbar på *Gymnasium* i Baden-Württemberg i Tyskland. Urvalsprocessen skedde med hjälp av en bekantskap som jobbar som ställföreträdande rektor på en *Gemeinschaftsschule* i Ludwigsburg. Han tog kontakt med lärare på *Gymnasium* i området. Det kan ses som ett bekvämlighetsurval, då urvalet bygger på min bekvämlighet. Jag har en kontakt i Ludwigsburg som vill hjälpa en student från Sverige. Resan till Tyskland innebär begränsat med tid och resurser vilket i viss mån styrde urvalet.³⁵ De intervjuade lärarna var de som fanns till hands och ville ställa upp på intervju.

Lärarna jobbar på fyra olika skolor i området. Två av skolorna är belägna i staden Ludwigsburg, i närheten av Stuttgart. De andra två skolorna ligger i den lilla orten Marbach am Neckar, som tillhör Ludwigsburg.

³³ http://www.bildung-staerkt-menschen.de/service/downloads/Bildungsstandards/Gym/Gym_evR_bs.pdf, hämtat 2014-11-10, s. 38-39.

³⁴ http://www.bildung-staerkt-menschen.de/service/downloads/Bildungsstandards/Gym/Gym_evR_bs.pdf, hämtat 2014-11-10, s. 39-40.

³⁵ Denscombe, Martyn, *Forskningshandboken: för småskaliga forskningsprojekt inom samhällsvetenskaperna*, 2. uppl., Studentlitteratur, Lund, 2009, s. 39.

De intervjuade är lärare i religion med inriktning på katolsk eller protestantisk religionslära. En av lärarna undervisar även i etik.³⁶ De är mellan 37-62 år gamla. De är främlingar för vilket ses som positivt då det enligt Esaiasson m.fl. är lättare att upprätthålla en vetenskaplig distans till personen man intervjuar men också att det är lättare öppna sig för en person man inte känner. Jag är medveten om att det är ett litet antal respondenter men erfarenhet visar på att ett genomtänkt urval med få respondenter kan ge intressanta analyser.³⁷ De intervjuade bestod av fyra män och två kvinnor. Majoriteten av de intervjuade lärarna undervisar i protestantisk religionslära. En av de intervjuade undervisar i katolsk religionslära. En av lärarna, Karl, har inte någon pedagogisk utbildning utan han är präst. Reinhard jobbar även för regionfullmäktige som en expert på religionskunskap. De intervjuade lärarna tycks vara ett representativt urval. Mer information om de intervjuade finns i bilagan.

Intervjuerna genomfördes på respektive skola. Intervjuerna genomfördes på engelska men ibland tyska, då de var mer bekväma med det språket. Varje intervju tog mellan 15-40 minuter. De genomfördes i mindre avskilda rum, avsedda för föräldramöten eller liknande. Tid avtalades med respektive lärare via telefon eller mail och på tider då de inte hade några lektioner eller efter skoldagens slut.

1.5. Avgränsningar

Tyskland är en federal republik och består av sexton delstater. Jag har valt att avgränsa mig till delstaten Baden-Württemberg i södra Tyskland. Detta på grund av att jag har kontakter i Ludwigsburg som jag besökt flera gånger. Min kontakt är ställföreträdande rektor på en *Realschule* och med hans hjälp kom jag i kontakt med flera andra skolor i Ludwigsburg och i stadens närhet.

Baden-Württemberg är intressant ur flera aspekter. Delstaten Baden-Württemberg har bara funnits sedan 1952. Politiskt sett har Baden-Württemberg dominerats av de konservativa. Från 1953 till 2011, ledde CDU delstatsregeringen, delvis som det enda styrande partiet, delvis i skiftande koalitioner. Efter de regionala valen i slutet av mars 2011 fick delstaten för första gången en grön-röd regering med Winfried Kretschmann som *Ministerpräsident*.³⁸ Deras tydliga konservativa bakgrund och den konfessionella religionsundervisningen styrkte valet att avgränsa mig till Baden-Württemberg.

I materialet har jag valt att avgränsa till att enbart se till de ämnesplaner som styr skolformen *Gymnasium*. Ytterligare en avgränsning är att se de kompetenser och innehåll för

³⁶ De elever som inte vill läsa katolsk eller protestantisk religionslära kan välja etik eller judendom. Etik och judendom har en egen ämnesplan som inte kommer analyseras i denna studie.

³⁷ Esaiasson, Peter, Gilljam, Mikael, Oscarsson, Henrik & Wängnerud, Lena (red.), *Metodpraktikan: konsten att studera samhälle, individ och marknad*, 4., [rev.] uppl., Norstedts juridik, Stockholm, 2012, s. 259.

³⁸ <http://www.baden-wuerttemberg.de/de/regierung/landesregierung/>, hämtat 2014-12-13.

klass 10 (årskurs) i styrdokumentet. Eleverna är då 15-16 år gamla och motsvarar den svenska nivån på gymnasiet.

1.6. Metod

Metoden består av kvalitativa samtalsintervjuer. Jag har även inspirerats av diskursanalys som metod i det att jag ser efter återkommande synsätt, perspektiv och begrepp som formar läroplaner och respondenternas utsagor i relation till de kategorier jag nämner nedan.

Diskursanalys diskuteras i under nästkommande rubrik om analys av material.

Kvalitativa samtalsintervjuer

Samtalsintervjuer är en bra metod att använda sig av för att få en större chans till interaktion mellan forskare och intervjupersoner.³⁹ Längst bak i uppsatsen finns en intervjuguide bifogad. Intervjuguidens syfte är att fungera som en mall för samtalsintervjun där frågor har strukturerats utefter teman för att knyta an till problemformuleringarna. Det är korta, lätta frågor som med förhoppning kommer hålla samtalet levande.⁴⁰ Den bifogade intervjuguiden är på svenska men intervjuerna skedde på engelska med tyska inslag. Den översattes till båda språken och fungerade som en ram under intervjuerna.

Vid intervjuer måste man vara medveten om intervjuareffekten. Det handlar om att respondenterna kan svara olika beroende på forskarens personliga identitet, engagemang samt självpresentation. Martyn Denscombe menar att "[d]e intervjuade - och intervjuare också för den delen - har sina egna preferenser och förutfattade meningar, och dessa har troligtvis en viss inverkan på möjligheterna att utveckla en god relation och tillit under en intervju."⁴¹ Jag såg inga utmärkande svårigheter att komma som student från Sverige till södra Tyskland. Fast dessa speciella omständigheter kan ha påverkat intervjuerna, exempelvis kan lärarna förklarat självklara saker eftersom jag inte kommer från Tyskland. Religion såväl som den enskilda undervisningen kan vara ett känsligt ämne att diskutera.

Innan intervjuerna började såg jag till att ha lite extra tid inplanerad så att vi kunde hälsa på varandra. Studiens syfte presenterades och bakgrunden till ämnet. Jag följde de forskningsetiska principerna Vetenskapsrådet ger inom humanistisk-och samhällsvetenskaplig forskning.⁴² Jag var noga med att fråga om det gick bra att intervjun var på engelska men att jag även förstod tyska och frågade om tillåtelse att spela in intervjuerna. Allt som sägs skulle vara konfidentiellt och lärarnas medverkan var frivillig. De intervjuades namn är fiktiva. De

³⁹ Esaiasson, Gilljam, Oscarsson & Wängnerud (red.), 2012, s. 228.

⁴⁰ Esaiasson, Gilljam, Oscarsson & Wängnerud (red.), 2012, s. 264.

⁴¹ Denscombe, 2009, s. 244-247.

⁴² <http://www.codex.vr.se/texts/HSFR.pdf>, hämtat 2014-12-15.

informerades om intervjuguiden med dess frågor men att vi skulle börja lätt med uppvärmningsfrågor där lärarna fick beskriva sig själva och deras roll i förhållande till det övergripande ämnet för intervju. Intervjufrågorna från intervjuguiden fungerade bra, samtalen flöt på utmärkt och vissa pratade mer obehindrat och ingående än andra.

Vid utskriften av intervjuerna följdes de råd som *Forskningshandboken* ger och det är att skriva kommentarer eller anteckningar i anslutning till den intervjuades ord. Svårigheter som kan uppstå är att det inte alltid är lätt att höra vad som sägs vid en ljudupptagning. Den som blir intervjuad kanske inte heller talar i fullständiga satser. Ytterligare en svårighet är att fånga betoning och uttal i skrift. Detta gör också att jag behöver snygga upp och redigera något för att få intervjuerna i en begriplig form i den löpande texten.⁴³ Steinar Kvale och Svend Brinkmann pekar på att transkribering av intervjuer bygger på bedömningar och beslut. ”En utskrift är en översättning av en berättarform – muntlig diskurs – till en annan berättarform – skriftlig diskurs.” En intervju är en levande och social interaktion. Vid intervjun är personers tonläge, kroppsspråk, ansiktsuttryck tillgängligt men inte för den som sedan läser utskriften.⁴⁴ För min studie innebär det en svårighet att fånga personerna och göra resultatredovisningen levande.

1.7. Analys av material

Esaiasson m.fl. lägger fram frågeställningar för kvalitativa textanalyser, en som handlar om att systematisera och en om att kritiskt granska texterna. Allt material kan ses som text då intervjuerna är tal omformat till text. Fokus har lagts på den senare och uppsatsen tar ett teoretiskt avstamp i den vanligaste textanalytiska metoden: kritisk diskursanalys.⁴⁵ Den ger förståelse till varför texter och utsagor om ämnet är viktiga. Resultaten kan inte ses som generella då större delen av materialet består av sex lärares syn på ämnesplanernas målsättningar och hur de beskriver målen med den undervisning de bedriver.

Diskursanalys

Diskursanalys är ett tillvägagångssätt vid analys av kvalitativ data som inte fokuserar på en texts explicita innehåll utan på dess implicita betydelse. Denscombe skriver att diskursanalys bygger på förutsättningen att ord används på ett sätt att vidmakthålla och skapa verkligheten. Det diskursanalys vill uppnå är att avslöja vad människor försöker göra genom sitt tal men även en text eller bild och vilka antaganden som ligger bakom för att uppnå detta. Vid

⁴³ Denscombe, 2009, s. 261-262.

⁴⁴ Kvale, Steinar & Brinkmann, Svend, *Den kvalitativa forskningsintervjun*, 2. uppl., Studentlitteratur, Lund, 2009, s. 193-194.

⁴⁵ Esaiasson, Gilljam, Oscarsson & Wängnerud (red.), 2012, s. 210-212.

analyser av texter tar man isär dem för att avslöja hur de skapar mening, reflekterar, förstärker och genererar kulturella budskap och om texten involverar läsaren som en aktiv och ej passiv tolkare av budskapets innehåll. Min uppgift är att examinera texterna i syfte att visa just hur diskursen kan visa sig genom de särskilda texter som studeras.⁴⁶

Begreppen diskurs och diskursanalys är inte en enda ansats utan har ett flertal innebörder och definitioner. Marianne Winther Jørgensen och Louise Phillips definierar diskurs som ”ett bestämt sätt att tala om och förstå världen (eller ett utsnitt av världen).”⁴⁷ Diskursanalysen kan därför inte ses som enbart en metod eller analysverktyg. Den innefattar även vissa sätt att se på världen och kunskapen om denna, som innebär att våra sätt att tala inte är en neutral avspeglning av ”verkligheten” utan att den skapas och förändras i språk. Metod kan således aldrig skiljas från teorin. I diskursanalysen är teori och metod sammanflätade.⁴⁸

Kritisk diskursanalys

Det finns flera inriktningar inom den kritiska diskursanalysen. De skiljer sig något men har några grunddrag gemensamt. Samtliga inriktningar av kritisk diskursanalys ser relationer och sociala identiteter åtminstone delvis som produkter av hur vi använder språket. Winther Jørgensen och Phillips menar att diskurser är konstituerade och konstituerande. Det vill säga att diskurser inte är höjda över all påverkan från samhällliga processer eller andra sociala praktiker. Utan de formas av och formar världen runtomkring. Detta synsätt skiljer sig från exempelvis diskursteorin där diskurser ses endast som konstituerande. Eftersom diskurser bidrar till att konstituera världen hävdas det inom den kritiska diskursanalysen att de har ideologiska effekter genom att de bidrar till att konstruera och reproducera maktrelationer mellan olika grupper i samhället. Den kritiska diskursanalysen är kritisk eftersom dess uppgift är ”att klarlägga den diskursiva praktikens roll i upprätthållandet av den sociala värld, inklusive de sociala relationer, som innebär ojämlika förhållanden.”⁴⁹

Norman Fairclough är samhällsvetare och lingvist. Han har formulerat den kritiska diskursanalys som jag i analysarbetet kommer att utgå ifrån. Fairclough, enligt Winther Jørgensen och Phillips, definierar diskurs dels som språkbruk som en form av social praktik bland andra sociala praktiker, såväl diskursiva som icke-diskursiva och som ett sätt att tala eller skriva utifrån ett bestämt perspektiv. Den diskursiva praktiken begränsas, enligt Fairclough, till att endast omfatta språkliga eller lingvistiska praktiker. Laclau och Mouffe gör inte denna åtskillnad. De menar att alla praktiker är diskursiva. Skillnaden mellan de två

⁴⁶ Denscombe, 2009, s. 393-394.

⁴⁷ Winther Jørgensen, Marianne & Phillips, Louise, *Diskursanalys som teori och metod*, Studentlitteratur, Lund, 2000, s. 7.

⁴⁸ Winther Jørgensen & Phillips, 2000, s. 20.

⁴⁹ Winther Jørgensen & Phillips, 2000, s. 25-27, 69.

teoribildningarna i detta avseende är att enligt Fairclough är enbart det som talas eller skrivs det som utgör en diskurs. Laclau och Mouffe menar att alla handlingar, allt vi säger och gör, utgör diskurser.⁵⁰

Diskursen bidrar enligt Fairclough till att konstituera: sociala identiteter, sociala relationer och ett så kallat kunskaps- och betydelsesystem. Fairclough har utarbetat en tredimensionell modell för att studera dessa nivåer. Enligt modellen skiljer man i analysprocessen mellan de tre dimensionerna text, diskursiv praktik och social praktik. I analysen av texten fokuserar man på hur diskursen skapar identiteter och grupper. I analysen av den diskursiva praktiken fokuserar man på relationerna mellan de grupper som deltar i diskursen, och i analysen av den större sociala praktiken på diskursen i relation till ett större sammanhang.⁵¹

Analysen av materialet har sin utgångspunkt i Faircloughs modell och fokus ligger på textanalysen. I läsningen av materialet har analysmetoden kategorisering valts och materialet kodas i olika kategorier. Genom att analysera skillnader och likheter struktureras och reduceras textmassan ett antal kategorier.⁵² Vid läsning av materialet, såväl intervjutranskriptioner som styrdokumentet, kommer fokus ligga på följande kategorier: *kunskap för att hantera ett mångreligiöst samhälle, kunskap om religion och religioner, förståelse för oliktankande* och *kunskap om den egna religiösa traditionen*. Kategorierna är sådana som stuckit ut under bearbetningen av materialet och återfinns i intervjuerna och styrdokumentet. Det är kategorier som jag skapat vid en första genomgång av materialet. Vid analys av materialet har de sedan plockats ut och sorteras under respektive kategori. Kategorierna speglar en utveckling mot ett mer mångreligiöst samhälle som Tyskland står inför. Diskursanalys är intressant eftersom det pekar på hur språk och värld hänger samma. Mitt material i förhållande till kategorierna är intressant då det går att relateras till makthavaren. Genom kategorierna kommer jag se olika maktförhållande i intervjuerna och styrdokumentet och vad som är över respektive underordnat. De mål för religionsämnet som ges i ämnesplanerna formar ”religion” till något i skolans verklighet. Lärares sätt att tala om sin undervisning och ämnet kan man anta ha påverkan på vilken bild eleverna får.

⁵⁰ Winther Jørgensen & Phillips, 2000, s. 70-72.

⁵¹ Winther Jørgensen & Phillips, 2000, s. 73-76.

⁵² Fejes, Andreas & Thornberg, Robert (red.), *Handbok i kvalitativ analys*, 1. uppl., Liber, Stockholm, 2009, s. 33.

1.8. Disposition

Resultatredovisningen är indelad i två delar. Den första delen behandlar ämnesplanerna i katolicism och protestantism. Den andra delen i resultatredovisningen är en sammanställning av intervjuerna som i sin tur är uppdelad i två delar där den första delen handlar om lärarnas syn på religionsundervisningen. Den andra delen berör lärarnas förhållningssätt till ämnesplanerna och dess målsättningar.

Diskussion och analys är uppdelad i tre delar, de två första är diskussion kring konfession och delstatens mål som lärarnas med koppling till tidigare forskning och Faircloughs modell. Avsnittet avslutas med en sammanfattande reflektion och förslag på vidare forskning. Den efterföljs av en sammanfattning av hela undersökningen.

2. Resultatredovisning

Här kommer resultatet av undersökningen redovisas. I slutet av varje avsnitt görs en sammanfattning med koppling till de fyra kategorierna: hantera ett mångreligiöst samhälle, kunskap om religion och religioner, förståelse för oliktankande och kunskap om den egna religiösa traditionen.

2.1. Ämnesplanerna i protestantisk och katolsk religionsundervisning

De två ämnesplanerna innehåller som tidigare nämnt två delar. Den ena delen är den allmänna delen som är vägledande principer i hur man förvärvar de kunskaper och förmågor utbildningen ämnar ge eleverna. Den andra delen består av de färdigheter och innehåll kursen har, den är i sin tur uppdelad i de olika årskurserna och förklarar i punktform vad eleverna ska kunna efter vartannat år. Jag analyserar båda delarna men i den sista delen det som berör *Klasse 10*.

Evangelische Religionslehre

I inledningen av den protestantiska religionslärans ämnesplan skrivs det att undervisningen ska främja en religiös utbildning, som ska fungera som ett oberoende och nödvändigt bidrag till skolan. Undervisningen ska vara öppen för alla oberoende trosuppfattning. Det ska i sin tur bidra till förståelsen av mångfald. Ämnesplanen säger sig syfta till att ge eleverna bedömningsbara kunskaper och innehåll.⁵³

Nästa rubrik handlar mer specifikt om vilka uppgifter och mål den protestantiska religionsundervisningen har och är i sin tur uppdelad i tre underrubriker: uppfatta och följa med; kunskap, förståelse, kommunikation; skapa och ett ansvarsfullt agerande. Målet med undervisningen är att den tillsammans med eleverna ska delta i deras sökande efter orientering och meningsfullt liv. Ämnesplanen har också som uppgift att eleverna ska upptäcka meningen med evangeliet om Jesus och att undervisningen ska hjälpa eleverna att tolka och utforma livet med den kristna tron.⁵⁴ I underrubriken uppfatta och följa med säger texten att undervisningen tar barn och ungdomar på allvar med deras livsfrågor, rädslor, problem, förhoppningar och förväntningar. Undervisningen ska fungera som co-designers i elevernas liv och ska stärka hoppet om en framtid värd att leva. Den ska uppmuntra elever att

⁵³ http://www.bildung-staerkt-menschen.de/service/downloads/Bildungsstandards/Gym/Gym_evR_bs.pdf, hämtat 2014-12-08, s. 24.

⁵⁴ http://www.bildung-staerkt-menschen.de/service/downloads/Bildungsstandards/Gym/Gym_evR_bs.pdf, hämtat 2014-11-10, s. 24.

acceptera varandra som Guds skapande varelser där varje individ har enskilda gåvor och begräsningar.⁵⁵

Under nästkommande rubrik handlar det om att undervisningen vill öppna ögonen på eleverna för den kristna karaktären av den kultur vi lever i. Undervisningen syftar också till att ge kunskap och förståelse för den bibliska kristna traditionen. I den sista rubriken under ämnets mål och uppgifter talas det om ”tvisten om verkligheten”. Det handlar om att undervisningen ska öka och guida eleverna att utveckla sina egna åsikter och företräda dem. Det ska i sin tur främja en vilja att tolerera andras åsikter och lära av varandra. Ämnesplanen vill att eleverna ska vara ansvarsfulla och agera solidariskt utifrån kristna värderingar och praxis.⁵⁶

I en rubrik som heter rättsliga aspekter av religionsundervisningen klargörs det att undervisningen leds gemensamt av kyrkan och staten. Det är befast såväl i grundlagen i förbundsrepubliken Tyskland som på delstatsnivå i Baden-Württemberg.⁵⁷ Sedan följer de gemensamma kompetenser eller färdigheter den protestantiska religionsundervisningen ska främja. Den som nämns i inledningen av detta avsnitt är den religiösa kompetensen. Ämnesplanen definierar religiös kompetens som förmågan att uppfatta den flerdimensionella verkligheten och att reflektera teologiskt, jämföra kristna tolkningar med andra, men även forma din egen position och kunna försvara den. Efter denna inledning följer i punktform en rad färdigheter som ses som ramen för den protestantiska religionsundervisningen.⁵⁸

Den första är hermeneutisk kompetensen och handlar om förmågan att se det vittnesbörd som tidigare och nuvarande generationer och andra kulturer bidragit med. I synnerhet för att förstå de bibliska texterna i såväl nutid som i framtiden. Etisk kompetens efterföljer och handlar om förmågan att identifiera etiska problem, att analysera, utveckla politiska alternativ för att utvärdera föreslagna lösningar och motivera sitt eget omdöme för i sin tur kunna agera ansvarsfullt utifrån denna grund.⁵⁹

Den tredje kompetensen går återigen in på det religiösa. Här handlar det om att eleverna ska bli experter på religiös fakta, att kunna viktiga delar av den bibliska-kristna traditionen och det kristna livet och kunna identifiera deras betydelse för vår kultur. Den fjärde riktar in sig på individen och handlar om förmågan att reflektera över personliga beslut, kunna

⁵⁵ http://www.bildung-staerkt-menschen.de/service/downloads/Bildungsstandards/Gym/Gym_evR_bs.pdf, hämtat 2014-12-08, s. 24.

⁵⁶ http://www.bildung-staerkt-menschen.de/service/downloads/Bildungsstandards/Gym/Gym_evR_bs.pdf, hämtat 2014-12-08, s. 24.

⁵⁷ http://www.bildung-staerkt-menschen.de/service/downloads/Bildungsstandards/Gym/Gym_evR_bs.pdf, hämtat 2014-12-08, s. 25.

⁵⁸ http://www.bildung-staerkt-menschen.de/service/downloads/Bildungsstandards/Gym/Gym_evR_bs.pdf, hämtat 2014-12-08, s. 25.

⁵⁹ http://www.bildung-staerkt-menschen.de/service/downloads/Bildungsstandards/Gym/Gym_evR_bs.pdf, hämtat 2014-12-08, s. 25.

uppfatta sin eller andra människors situation och klargöra projekt. Den kompetensen ligger nära den kommunikativa som handlar om förmågan att utveckla sina egna erfarenheter och idéer, att lyssna på andra, kunna ta emot feedback för att kunna relatera olika perspektiv tillsammans och kunna samarbeta med andra människor. Den sjätte kompetensen är den sociala och den spinner vidare på detta. Undervisningen vill att eleverna ska ha förmågan att vara hänsynsfulla och ansvarsfulla, att kunna hantera andra, att stå upp för andra, särskilt för de svaga, kunna hitta lösningar på konflikter, att utveckla gemensamma projekt, genomföra och utveckla dem.⁶⁰ Den sjunde är metodkompetens och handlar enligt ämnesplanen om förmågan att utveckla innehåll, organisera läroprocesser på ett självständigt sätt och presentera slutsatser och resultat. Den sista kompetensen handlar om estetisk förmåga, att se hur bildkonst, musik och litteratur uppfatta och se deras motiv och visioner samt utveckla en egen kreativ självaktivitet.⁶¹

Innehållet och kompetenserna i protestantisk religionsundervisning är ordnade i sju dimensioner (teman) som är människan; världen och ansvar; Bibeln; Gud; Jesus Kristus; kyrkan och kyrkorna; religioner och livsåskådningar. Någon vidare förklaring vad de innebär eller vad de betyder ges inte i denna första del av ämnesplanen, utan förklaras i den andra delen. Dimensionernas syfte är enligt ämnesplanen att ge eleverna en grundläggande teologisk struktur. De ska ses som en konsekvent vägledning i undervisningen. Själva ämnesplanen är en bindande grund för lärarna, de har pedagogiskt och kollegialt ansvar att följa ämnesplanen. Men de har frihet att göra vissa prioriteringar.⁶² Den första delen i ämnesplanen avslutas med en rubrik om undervisningen på *Gymnasium*. Undervisningen i protestantisk religion ska behandla följande områden inom ramen av meningsfulla tolkningar: nuvarande verklighet av liv och den judisk-kristna traditionen, känslomässigt engagemang och kritisk reflektion; vetenskap och överensstämmelse av ålder; orientering och personligt möte. Undervisningen ska även behandla elevers egen synvinkel och öppenhet för utländska, orientering och lärande i fjärran och ämnesspecifika klassrummet och tvärvetenskapligt arbete.⁶³

En slutsats som kan dras är att kunskap om den egna religiösa traditionen är höjd över de övriga kategorierna. En anledning är att i inledningen i ämnesplanen står det bland annat att målet med ämnet är att tillsammans med eleverna delta i sökande efter ett meningsfullt liv.

⁶⁰ http://www.bildung-staerkt-menschen.de/service/downloads/Bildungsstandards/Gym/Gym_evR_bs.pdf, hämtat 2014-12-08, s. 25.

⁶¹ http://www.bildung-staerkt-menschen.de/service/downloads/Bildungsstandards/Gym/Gym_evR_bs.pdf, hämtat 2014-12-08, s. 26.

⁶² http://www.bildung-staerkt-menschen.de/service/downloads/Bildungsstandards/Gym/Gym_evR_bs.pdf, hämtat 2014-12-08, s. 25.

⁶³ http://www.bildung-staerkt-menschen.de/service/downloads/Bildungsstandards/Gym/Gym_evR_bs.pdf, hämtat 2014-12-08, s. 25.

Ytterligare en uppgift är att undervisningen ska hjälpa eleverna att upptäcka meningen med Jesus samt tolka och utforma livet med den kristna tron.⁶⁴

Den andra delen behandlar färdigheter och innehåll för de olika årskurserna. Den del behandlar i punktform de sju olika dimensionerna och går närmare in på vilka färdigheter och kunskaper de ska kunna i respektive dimension. Jag har valt att lägga mitt fokus på vad som eleverna ska kunna efter *Klasse 10*, eleverna är då 15-16 år gamla och det motsvarar åldern på eleverna i Sveriges gymnasium.

Den första dimensionen rör människan. Eleverna ska kunna förklara hur begränsningarna av livet påverkas av lidande, rädsla och död. De ska ha vetskap om kristna bilder av hopp, speciellt uppståndelsen, och jämföra dem med motsvarande bilder i andra religioner. Eleverna ska förklara med exempel om hur mänskligt liv tar ansvar och vilka värderingar, normer och förlåtelse människan är beroende av.⁶⁵ I dimensionen om världen och ansvar ska eleverna efter avslutad kurs känna till centrala etiska uttalanden i Bibeln, exempelvis det dubbla kärleksbudet, viktiga delar av Bergspredikan och den gyllene regeln. De ska veta utmaningar för sitt eget liv och utformningen av samhället. De ska kunna presentera mer än två etiska förhållningssätt och möjliga konsekvenser för hanteringen av etiska problem.⁶⁶

I den tredje dimensionen är Bibeln i fokus. Eleverna ska kunna ge bibliska exempel på olika metoder för texttolkning och kunna jämföra bibliska texter med historisk information. Den fjärde dimensionen går vidare in på Gud. Eleverna ska kunna se Bibeln som ett uttryck för olika erfarenheter av Gud, kunna motivera att tron på Gud är för allas mänskliga rättigheter. Eleverna ska kunna ge information om hur Auschwitz har lett till tron på en Gud i kris, de ska även kunna förklara den kristna förståelsen av Gud och kunna jämföra den med buddhism och hinduism.⁶⁷

Den femte dimensionen behandlar Jesus Kristus och att tron på honom kan påverka ens livsstil i vardagen och i extrema situationer. Eleverna ska vidare kunna förklara att Jesu påstående bygger på Bergspredikan, se förståelsen av Jesus i den kristna tron och sätta det i relation till den religiösa förståelsen av framstående personer inom hinduism eller buddhism.⁶⁸ Den sjätte dimensionen däremot handlar om kyrkan och kyrkorna. Eleverna ska kunna härleda olika kristna attityder till nazismen från deras teologiska idéer. De ska sedan

⁶⁴ http://www.bildung-staerkt-menschen.de/service/downloads/Bildungsstandards/Gym/Gym_evR_bs.pdf, hämtat 2014-11-10, s. 24.

⁶⁵ http://www.bildung-staerkt-menschen.de/service/downloads/Bildungsstandards/Gym/Gym_evR_bs.pdf, hämtat 2014-12-08, s. 31.

⁶⁶ http://www.bildung-staerkt-menschen.de/service/downloads/Bildungsstandards/Gym/Gym_evR_bs.pdf, hämtat 2014-12-08, s. 31.

⁶⁷ http://www.bildung-staerkt-menschen.de/service/downloads/Bildungsstandards/Gym/Gym_evR_bs.pdf, hämtat 2014-12-08, s. 31.

⁶⁸ http://www.bildung-staerkt-menschen.de/service/downloads/Bildungsstandards/Gym/Gym_evR_bs.pdf, hämtat 2014-12-08, s. 31.

illustrera det med exempel på hur motståndet erbjöds kristna övertygelser mot den nationalsocialistiska ideologin och praktiken.⁶⁹

Den sista dimensionen handlar om andra religioner och livsåskådningar. Här läser man antingen hinduism eller buddhism. Anledningen till att de inte läser något om islam eller judendom är att eleverna gör det i tidigare årskurser. Inom hinduismen ska eleverna kunna förklara religionens tro och liv, de ska kunna utveckla den hinduiska förståelsen om liv och död och jämföra den med kristendomen. De kan åtminstone beskriva tre gudar inom hinduismen och förklara deras betydelse och representera olika sätt att nå frälsning inom hinduismen. Inom buddhismen ska eleverna känna till legenden om Buddha, och de kan relatera det till undervisningens innehåll om buddhismen. De kan förklara buddhismens tro och liv, betydelsen av kloster och utveckla den buddhistiska förståelsen av liv och död och kan jämföra det med kristendomen.⁷⁰

Ämnesplanen genomsyras av hur viktig kunskapen om den religiösa traditionen är då det talas om den bibliska traditionen och hur undervisningen ska fungera som co-designers i elevernas liv. Kategorierna att hantera ett mångreligiöst samhälle och förståelse för olik tänkande är underordnad tidigare nämnda kategorin, men utgör en viktig del i ämnesplanen. Kategorierna nämns inte i lika stor utsträckning som den egna religiösa traditionen. Undervisningen handlar om att utveckla sina egna åsikter men samtidigt lära sig tolerera andras och lära av varandra. Det ställs dock hela tiden i relation till den egna religiösa traditionen, exempelvis när ämnesplanen talar om de gemensamma kompetenserna så ska eleverna kunna jämföra kristna tolkningar med andra. Kunskap om religion och religioner finner vi under dimensionen religioner och livsåskådningar men även då är kategorin underordnad en egna religiösa traditionen då buddhism eller hinduism ska jämföras med kristendomen.

Katolische Religionslehre

Ämnesplanen i den katolska religionsundervisningen är uppbyggd på samma sätt som den protestantiska. Undervisningen sägs vara en del av en holistisk utbildning och gör ett självständigt bidrag. Ämnets uppgift är att ställa frågan om Gud och tradition för att öppna ögonen för upplevelsen av kyrkans tro. Den katolska undervisningen ska enligt ämnesplanen öppna den religiösa dimensionen av den mänskliga existensen och det innebär bland annat att eleverna ska göra sig bekant med sig egen religion och tillsammans söka syften i livet och

⁶⁹ http://www.bildung-staerkt-menschen.de/service/downloads/Bildungsstandards/Gym/Gym_evR_bs.pdf, hämtat 2014-12-08, s. 31.

⁷⁰ http://www.bildung-staerkt-menschen.de/service/downloads/Bildungsstandards/Gym/Gym_evR_bs.pdf, hämtat 2014-12-08, s. 32.

hitta sin identitet med undervisningen som hjälp. Ytterligare en uppgift undervisningen har är att ta upp religionen som en avgörande del i vårt samhälle och historia samt möta andra religioner och kulturer med mer etiskt ansvar. Undervisningen ska förstås som en service till eleverna och ska fungera som hjälpmedel för att tolka den kristna tron. Den katolska undervisningen, liksom den protestantiska, delar ansvaret med staten och kyrkan enligt grundlagen.⁷¹

Det eleverna ska kunna efter avslutad kurs sammanställs i olika kompetenser. Den första kompetensen är den religiösa. Fokus för det pedagogiska uppdraget i den katolska religionsundervisningen är att uppmuntra elever inom religiös läskunnighet. Eleverna ska uppmuntras att lära sig om Gud, tolkningar av världen, livets mening och normer. De ska bli medvetna och reflektera om kyrkans tro. De ska få stöd i att leverera intellektuella svar. De ska även uppmuntras enligt ämnesplanen att göra det möjligt för personligt beslut i tvist med andra religioner, världsbilder och ideologier samt att förstå andra och tolerera dem. Eleverna ska bli motiverade av det religiösa livet och agera ansvarsfullt i kyrka och samhälle. Målen för den katolska religionsundervisningen är att främja elever lärande inom de följande kompetensområdena nedan.⁷²

Den andra kompetensen benämns som *Fachkompetenz* och undersöker olika tolkningar av verkligheten och sätter dem i relation till det bibliska om Gud. Eleverna ska förstå centrala berättelser, insikter och lärdomar om den kristna traditionen. De ska förstå religiösa referenser från tidigare generationer och andra kulturer i deras utveckling och historiska konsekvenser. Eleverna ska få kunskap om religiösa världsbilder, attityder och uttrycksformer och uppfatta dem i deras estetiska kvalitet och ser deras betydelse för individen och gruppen. De är känsliga för visuell konst, musik och språk och ska förstå dess motiv och visioner.⁷³

Den tredje kompetensen handlar om individen. Eleverna ska utifrån ämnesplanen utveckla förmågan att känna igen sina egna styrkor och ta itu med sina begränsningar och svagheter. De ska lära sig att artikulera sin förståelse av sig själva, för att spegla det i förhållande till det biblisk-teologiska och andra begrepp i livet och kunna överväga konsekvenserna för sina och andras liv. Gradvis ska de hitta sin egen position och kan företa den. De är känsliga för etiska frågor och diskuterar möjliga konsekvenser av det bibliska/kristna budskapet för det personliga livet och samhället i stort. Nästa kompetens går hand i hand med den förra, i denna handlar det om sociala färdigheter. Eleverna ska lära sig att respektera utifrån sin egen

⁷¹ http://www.bildung-staerkt-menschen.de/service/downloads/Bildungsstandards/Gym/Gym_kR_bs.pdf, hämtat 2014-11-10, s. 38.

⁷² http://www.bildung-staerkt-menschen.de/service/downloads/Bildungsstandards/Gym/Gym_kR_bs.pdf, hämtat 2014-11-10, s. 38.

⁷³ http://www.bildung-staerkt-menschen.de/service/downloads/Bildungsstandards/Gym/Gym_kR_bs.pdf, hämtat 2014-11-10, s. 39.

ståndpunkt varje person och lära sig att kommunicera och arbeta med dem. De ska lära sig att utveckla empati och vara villiga att ta ansvar i samhället. En praxis är att lösa konflikter utan våld och eleverna ska med lära sig att möta främlingar med ett öppet sinne.⁷⁴

Den sista kompetensen handlar om metoder. Elever ska genom undervisningen få tvärvetenskapliga och specialiserade metodologiska färdigheter. Bland annat ska de lära sig att hantera källor. Du som elev ska lära dig att samla information, utvärdera, organisera och presentera material. Eleverna får hermeneutiska färdigheter i att hantera Bibeln och vittnesmål av tradition och historiska samt filosofiska frågor. De ska inse vilken typ av religiösa språk, bilder, symboler och termer, och de får lära sig att på lämpligt sätt ta itu med det.⁷⁵

Den katolska religionsundervisningen syftar dels på kunskaper och färdigheter, kompetenser som det talas om i ämnesplanen, som är bedömningsbara. Ämnesplanen beskriver de kunskaper, kompetenser och så långt som möjligt de attityder som eleverna klassrummet ska nå genom undervisningen. De kunskaper eleverna ska få genom undervisningen är uppdelade i sju olika dimensioner (teman) och är nästan desamma som för den protestantiska religionsundervisningen: att vara människa; världen och ansvar; hermeneutik: Bibeln och traditionen; frågan om Gud; Jesus Kristus; Kyrkan, kyrkorna och arbete i Guds ande och religioner och livsåskådningar. Inte heller här ges någon vidare förklaring av dimensionerna, utan de är uppräddade i punktform. Ämnesplanen påpekar att formuleringen av kunskaper och kompetenser inte får leda till att minska den religiösa utbildningen. Diskussionen förs under en rubrik som kallas didaktiska principer. Ämnesplanen säger att utbildningen är en holistisk process som omsluter alla sinnen och syftar till personlig utveckling. Den katolska religionsundervisningen ska göra rättvisa i elevers sökande efter sin egen tro, hjälpa till att utvecklas elevernas sätt att svara på religiösa frågor. En didaktisk princip är att lärande ska ske med alla sinnen. Den första delen i ämnesplanen avslutas med ett kort stycke om undervisningen på *Gymnasium*. Ämnesplanen har kyrkan varit med och skapat och att det är den som ligger till grund för den katolska religionsundervisningen.⁷⁶

Den andra delen i ämnesplanen handlar om vilka färdigheter och innehåll som varje årskurs ska gå igenom. Nedan sammanställt finner ni det eleverna efter årskurs 10 ska kunna. Den första dimensionen handlar om att vara människa. Eleverna ska lära sig att partnerskap kräver utveckling för sin egen identitet och förmåga till kärlek, till den vikt som har

⁷⁴ http://www.bildung-staerkt-menschen.de/service/downloads/Bildungsstandards/Gym/Gym_kR_bs.pdf, hämtat 2014-11-10, s. 39.

⁷⁵ http://www.bildung-staerkt-menschen.de/service/downloads/Bildungsstandards/Gym/Gym_kR_bs.pdf hämtat 2014-11-10, s. 39.

⁷⁶ http://www.bildung-staerkt-menschen.de/service/downloads/Bildungsstandards/Gym/Gym_kR_bs.pdf, hämtat 2014-11-10, s. 39-40.

sexualiteten i vårt samhälle. De ska lära sig att reflektera och kriterierna för en ansvarsfull användning av sin sexualitet. Eleverna ska förstå det är en del av att vara människa, och att man ibland behöver välja och stå för ett beslut. De ska även förstå att mänskligt liv är begränsat, till exempel genom lidande, sjukdom och död, och kunna förklara orsaken till det kristna hoppet om uppståndelse och pånyttfödelse och idéer som skiljer sig från detta.⁷⁷

Världen och ansvar är den andra dimensionen. Eleverna ska kunna ge exempel på relationen mellan värderingar och normer och kunna förklara etiskt beslutsfattande. Till sist ska de kunna visa exempel på hur kristna styrs av etiska beslut, bland annat genom instruktioner, i Jesu liv och i kyrkotraditioner.⁷⁸ Den tredje dimensionen är hermeneutik: Bibeln och traditionen. Här handlar det om att eleverna ska kunna visa hur kunskap om bibliska texter bidrar till deras förståelse. De ska kunna förklara ett bibliskt exempel på hur förhållandet mellan den litterära genrens uttalande avsikt och plats i livet och känna till olika metoder för bibliska texter. Eleverna ska även kunna visa hur människor på olika sätt försöker närma sig Gud. Det leder in oss på nästa dimension, frågan om Gud. Eleverna ska kunna illustrera det med exempel på olika sätt att tala om Gud, de ska kunna tyda bibliska texter. De ska även förstå att enligt den kristna förståelsen så skapade Gud människan.⁷⁹ Nästa dimension handlar om Jesus. Eleverna ska enligt ämnesplanen kunna något om Bergspredikan och det dubbla kärleksbudet och i sin tur förstå att Jesus är Gud inklusive hand hängivenhet till syndare och utstötta och hans avsägelse för våld. Eleverna ska till sist kunna förklara sambandet mellan Jesu uppståndelse och det kristna hoppet.⁸⁰

Den sjätte dimensionen handlar om kyrkan, kyrkorna och arbetet i Guds ande. Eleverna ska kunna visa tydliga exempel på kyrkans funktioner i samhället, illustrerar detta med ett exempel. De ska kunna se samarbetet mellan stat och kyrka i Tyskland. Eleverna ska kunna demonstrera olika kristna beteenden vid tiden av Tredje riket och utvärdera dem.⁸¹ Den sista dimensionen berör religioner och livsåskådningar. Eleverna ska känna till exempel på kristen anti-judendom. De kan presentera hinduism i breda drag, exempelvis religionens prägling av vardagen, olika uppfattningar om Gud och jämföra det med kristendomen. Eleverna ska kunna förklara centrala övertygelser och livsmål inom buddhismen och jämföra det med kristendomen. De ska förstå att religionen bygger på historien om Buddha, beror på en kritiskt

⁷⁷ http://www.bildung-staerkt-menschen.de/service/downloads/Bildungsstandards/Gym/Gym_kR_bs.pdf, hämtat 2014-11-10, s. 45.

⁷⁸ http://www.bildung-staerkt-menschen.de/service/downloads/Bildungsstandards/Gym/Gym_kR_bs.pdf, hämtat 2014-11-10, s. 45.

⁷⁹ http://www.bildung-staerkt-menschen.de/service/downloads/Bildungsstandards/Gym/Gym_kR_bs.pdf, hämtat 2014-11-10, s. 45.

⁸⁰ http://www.bildung-staerkt-menschen.de/service/downloads/Bildungsstandards/Gym/Gym_kR_bs.pdf, hämtat 2014-11-10, s. 45.

⁸¹ http://www.bildung-staerkt-menschen.de/service/downloads/Bildungsstandards/Gym/Gym_kR_bs.pdf hämtat 2014-11-10, s. 45.

och självkritiskt förhållningssätt i jämförelse och som möjliggör en dialog med andra religioner och trosuppfattningar.⁸²

Kunskap om den egna religiösa traditionen har även i ämnesplanen för katolsk religionsundervisning en överordnad position. Men vikten av att ha förståelse för oliktankande och hantera ett mångreligiöst samhälle finns med i inledningen bland mål och uppgifter med undervisningen, dock underordnat den egna religiösa traditionen. Kunskap om religion och religioner vid sidan om kristendom utgör en liten del i ämnesplanen. Även här när eleverna ska läsa om andra religioner ska de i sin tur jämföras med kristendomen. Kategorin kunskap om den egna religiösa traditionen dominerar ämnesplanen och är synligt den viktigaste. Kategorin förståelse för oliktankande utgör en lite mindre del men den går genom ämnesplanen som en röd tråd och tankar om att respektera alla återkommer på flera ställen.

2.2. Sammanställning av intervjuerna

Nedan följer en sammanställning av svaren på intervjufrågorna. Alla lärare förekommer olika mycket beroende på hur mycket de talade vid varje fråga. I slutet av varje rubrik lyfts kategorierna.

Lärarens syn på religionsundervisningen

Denna första del behandlar lärarnas svar på vad det viktigaste en religionskunskap lärare gör och varför de anser att religionsundervisningen är ett viktigt ämne.

Vad är det viktigaste en lärare i religionskunskap gör?

Lärarna presenterade en likartad syn på lärarens uppgift i religion oberoende av inriktning. Reinhard svarade att man måste vara tolerant och att man måste veta mycket. ”Och du måste kunna koppla saker, känna barnen och veta hur de tänker och vad som är viktigt för dem i en speciell ålder.”⁸³ Gudrun sa att informera och utbilda är viktigt som lärare. Hon beklagade sig över att en hel del arbete gick till hantering, e-post och organisation. Men att det allra viktigaste var att få en personlig kontakt med eleverna och finnas där för dem när de vittnar om sin tro och tvivel.⁸⁴

Pastorn Karl nämnde vikten av att informera, informera fakta om religioner. Han talade om kristendom, judendom, islam och buddhism. Han tycker det är viktigt att eleverna förstår lite

⁸² http://www.bildung-staerkt-menschen.de/service/downloads/Bildungsstandards/Gym/Gym_kR_bs.pdf, hämtat 2014-11-10, s. 45.

⁸³ Reinhard, Ludwigsburg, 2014-11-18.

⁸⁴ Gudrun, Marbach am Neckar, 2014-11-20.

olika religiösa kulturer. Men även ge eleverna kunskap om ursprung och utveckling av den kristna religionen. Det är även viktigt för honom som för Gudrun att skapa en atmosfär som gör att eleverna kan uttrycka deras tro och frågor/tvivel. Han anser även att det är viktigt att läraren själv ska vara villig att tala öppet om sin egen tro. ”Jag tror det är nödvändigt att visa, att tron på Gud är en kamp och en väg.” Karl uttryckte även vikten av att visa relevans med den kristna religionen för det personliga livet och samhället, och att man måste tala om existentiella ämnen som död, känsla av livet och att man låter eleverna diskutera sådana ämnen. Ytterligare en viktig uppgift en lärare har ansåg Karl är att ”hjälpa till att väcka elevernas eget intresse för sökandet efter Gud.”⁸⁵ Manuel tycker att ”en av mina huvuduppgifter som lärare i religion är att ge eleverna möjlighet att utforska den religiösa tron.” Två centrala begrepp för Manuel är utforska och utveckla. Han vill att eleverna ska med hjälp av religionsundervisningen utveckla både sitt eget liv och sin religiösa tro.⁸⁶ För Silvia var Bibeln det viktigaste, att visa vad det är för bok. Hon vill visa hur olika bibliska texter som exempelvis historien om den barmhärtige samariten går att appliceras till elevernas situation. ”Jag vill gärna att de känner till många historier från Bibeln. Många kan nästan inga alls. De har ingen aning om vad som står i Bibeln. Och jag hoppas kunna lära dem flera [...]”⁸⁷

Raphael var den lärare som pratade långt och mycket. För honom är lärarens huvuduppgift ”så som jag förstår den, är att öka medvetenheten för religion och sänt eller för religion och trosuppfattning och också för det kan finnas andra dimensioner.” Han menar att religion kan ge mening i livet, det ger identitet, ger människor rötter. Raphael menar att vi människor har en tradition, en religiös tradition, en kulturell tradition som påverkar hur vi tänker.⁸⁸

Jag tror också att en del av min filosofi som lärare är att jag vill uppmuntra eleverna att ta del av samhället på ett bra sätt, att stå upp för saker som berör religion specifikt vår del av kristendomen [...]”⁸⁹

Ytterligare viktiga uppgifter Raphael räknade upp var att ta upp kristendomens normer som broderlig kärlek och ansvar och lära eleverna att stå upp för rättvisa och emot orättvisor samt relationen mellan religion och vetenskap. ”Jag anser att religionsundervisningen är narrativ, så jag tycker att studenterna måste bli medvetna om berättelserna i de religiösa texterna [...]

⁸⁵ Karl, Ludwigsburg, 2014-11-21.

⁸⁶ Manuel, Ludwigsburg, 2014-11-17.

⁸⁷ Silvia, Marbach am Neckar, 2014-11-19.

⁸⁸ Raphael, Marbach am Neckar, 2014-11-19.

⁸⁹ Raphael, Marbach am Neckar, 2014-11-19.

och lära sig förstå dem, att vara biblisk [...] Raphael vill lära eleverna att se kyrkan eller religionen som något positivt, att se det som ett ankare i livet.⁹⁰

Majoriteten av lärare anser att det viktigaste en lärare i religionskunskap gör är att undervisa om den egna religiösa traditionen. De talar mycket om att vilja lära eleverna se religionen som något positivt, att kristendomen spelar en viktig roll i livet där de kan uttrycka sin tro och tvivel. En annan sak de ansåg viktigt som faller under samma kategori är att lärarens uppgift är att hjälpa eleverna att utforska sin tro. En annan kategori som framkom men som är underordnad den ovannämnda är kunskap om religion och religioner. Karl nämnde att han tyckte det var viktigt att alla elever ska förstå lite olika religiösa kulturer.

Varför tycker du religionsundervisningen är viktig?

Raphael ansåg att den konfessionella undervisningen kunde jämföras med en skatt. ”För min känsla är, hur kan religionsundervisningen vara neutral, eller jag vet inte? Du måste ta bort hela dig från undervisningen och det är min ytliga förståelse för komparativ religionsundervisning.” Raphael anser enbart att det är positivt att ha en lärare som kan stå framför klassen och erkänna sin religiösa tillhörighet, att det gynnar undervisningen. ”Och från denna ställning som protestantisk kristen kan jag till exempel se på buddhismen och vara genuint dragen till vissa delar.” Han menar att han på ett öppet sätt kan säga att deras sätt att leva och meditera verkar intressant men på samma sätt påpeka att det finns saker som han inte förstår. ”Med denna ställning kan jag stå framför eleverna och de vet vilken ställning jag har och veta att jag inte är neutral.” Raphael menar att alla försöker vara neutrala men att det inte går. ”jag säger alltid till mina elever att jag inte vill påverka er, jag är inte här för att testa er tro. Vi [lärare] är inte här för att missionera [...] utan du är där som en människa.” Raphael menar att man inte får påverka människor att rösta på ett parti eller liknande men däremot menar han att i religionsundervisningen får du ta ställning.⁹¹

För Reinhard är religionsundervisningen viktig för att han vill lära barnen att religion är en del av världen och att den kan hjälpa eleverna att hantera livet. Han anser också att det är målet med religionsundervisningen. ”Alltså religion hjälper mig i vardagen och i livet i stort.”⁹² För Silvia är religionsundervisningen viktig för att det är en del av vår kultur och historia och ”det finns så mycket du kan lära dig från det förflutna, både historiskt sett och bibliskt sett.” Silvia menar att religion är ett kärnämne, men att religionsundervisningen

⁹⁰ Raphael, Marbach am Neckar, 2014-11-19.

⁹¹ Raphael, Marbach am Neckar, 2014-11-19.

⁹² Reinhard, Ludwigsburg, 2014-11-18.

tillsammans med skolans övriga ämnen bildar en cirkel där alla ämnen hänger ihop är lika viktiga.⁹³

Gudrun talade kort om varför hon ansåg att religionsundervisningen var viktig. Hon menar att den erbjuder eller ger ungdomar en känsla med hopp och att den kristna tron kan användas när eleverna behöver den, exempelvis i svåra tider.⁹⁴ Karl ser religionsundervisningen som ett verktyg, ett verktyg för att förstå den egna religionen bättre men även andra religioner. Han anser att religionsundervisningen är som en verktygslåda där du får redskap för att klara livet och för att lösa problem som kan uppkomma.⁹⁵ Manuel var inne på samma bana och menar att undervisningen är viktig för att ”få eleverna att veta mer om det protestantiska livet [...] Det är viktigare än andra ämnen eftersom i religionsundervisningen är du [...] hur ska jag säga detta? Involverande som person, på ett annat sätt än i andra ämnen.”⁹⁶

Återigen ser vi att kategorin kunskap om den egna religiösa traditionen dominerar och har klart överordnad position bland lärarna. Raphael anser att den konfessionella undervisningen är som en skatt och att kunna erkänna sin religiösa tillhörighet enbart gynnar undervisningen. Karl är lite inne på kategorin kunskap religion och religioner, då han anser att religionsundervisningen är viktig för att förstå den egna och andra religioner.

Lärarens syn på ämnesplanen och dess målsättningar

Lärarna har fått svara på frågor som hur de använder sig av ämnesplanen i religionskunskap. Texten behandlar även hur de ser på dess innehåll och om det är möjligt för eleverna att uppnå målen i ämnesplanen.

Hur använder du dig av ämnesplanen i religionskunskap?

Manuel förklarar att han inte använder ämnesplanen. ”Jag använder boken. Färdigheterna finns i boken. Det var kanske över ett år sedan jag läste ämnesplanen.[skrattar] Så kanske jag inte borde säga. Borde jag ljugit för dig? Jag vet däremot att det kommer en ny läroplan 2016.”⁹⁷ Karl sa sig följa ämnesplanens riktlinjer men inte mycket mer och han förklarade att ”jag har ingen pedagogisk utbildning så ja, jag har inte så många tankar.”⁹⁸

Silvia berättade att de på skolan gjort en lokal ämnesplan en så kallad *Schulcurriculum*. ”Vi [religionslärare] träffas och har överläggning vad vi ska ta upp i varje klass och sedan kan vi dela upp de temana från *Bildungsplan*. Vi har ganska mycket frihet så att säga och det är

⁹³ Silvia, Marbach am Neckar, 2014-11-19.

⁹⁴ Gudrun, Marbach am Neckar, 2014-11-20.

⁹⁵ Karl, Ludwigsburg, 2014-11-21.

⁹⁶ Manuel, Ludwigsburg, 2014-11-17.

⁹⁷ Manuel, Ludwigsburg, 2014-11-17.

⁹⁸ Karl, Ludwigsburg, 2014-11-21.

skönt.” Silvia berättar att i ämnesplanen från exempelvis klass 9-10 så måste man gå igenom några olika teman. ”Vi kan själva bestämma i vilken årskurs vi gör det och det gör vi i lärarlaget. Sedan bestämmer vi att i klass 9 gör vi det här och så vidare.” Silvia förklarar att hon nyligen varit på fortutbildning och att en lärare berättat för henne att ämnesplanen inte är så viktig, ”det viktigaste är att vara där, att hjälpa dem [eleverna] och göra det på ett kristet sätt. Ja! Det är viktigt!” Hon menar att hinner man inte igenom ett tema så är inte det så viktigt. Elevernas välbefinnande går före.⁹⁹

Raphael använder sig med av skolans egna ämnesplan, det är på den han baserar sin undervisning. ” [Hmm] jag försöker sätta mig egen prägel på det. Till exempel för mig så är det svåraste temat introduktion till Bibeln och här justerar jag lite.” Raphael menar att han är mer intresserad av de religiösa texterna, att läsa dem som religiösa berättelser och få ett narrativt perspektiv.¹⁰⁰ Gudrun menar att ”officiellt är läroplanerna den standard som *Schulcurriculum* måste följa.” Hon förklarar att ämnesplanen från *Bildungsplan* fungerar som riktlinje för den ämnesplan som de arbetar fram tillsammans på skolan. Och det är den lärarna måste förhålla sig till. ”Detta är viktigt så att den lärare som får klassen efter mig, kan vara säker på att eleverna tillgodoräknat sig en viss kunskap, så att han [hmm] kan bygga vidare på det.” Men hon erkänner att ibland tar hon sig frihet att fördjupa sig lite inom något ämne, för det tycker hon är viktigt och klassen tycker oftast det är intressant.¹⁰¹

Reinhard påpekar direkt att han använder ämnesplanen mer än andra och att han är medveten om att få lärare faktiskt använder sig av den. ”Alltså jag använder den mer än andra för att jag måste, eftersom jag lära andra att använda den, du vet.” Han säger att de har en ämnesplan som är baserad på färdigheter. ”Och i religionskunskap eller historia eller något så måste vi kunna läsa dessa färdigheter för vi måste tänka på hur de [eleverna] presterar.” Han menar att ämnesplanen är mer baserat på färdigheter än på innehåll eller kunskap. ”Men kunskap är viktigt, men bara en del för att hjälpa dem [eleverna] att skaffa sig färdigheter.”¹⁰²

Reinhard är den som anser sig själv vara överordnad de andra lärarna då han sitter i en maktposition och att han är anställd på utbildningsdepartementet i Baden-Württemberg och skriver den kommande läroplanen. Han ser inte ner på andra lärare som använder läroplanen lite utan han ser sig själv som en resurs som hjälper andra att använda den. Förutom Reinhard är det ingen som använder sig av ämnesplanen. Två centrala begrepp är läroboken och *Schulcurriculum* och det är dem lärarna använder sig av istället för ämnesplanen. Den enda kategorin som är tydligen är återigen kunskap om den egna religiösa traditionen. Silvia

⁹⁹ Silvia, Marbach am Neckar, 2014-11-19.

¹⁰⁰ Raphael, Marbach am Neckar, 2014-11-19.

¹⁰¹ Gudrun, Marbach am Neckar, 2014-11-20.

¹⁰² Reinhard, Ludwigsburg, 2014-11-18.

svarade att ämnesplanen inte är viktig utan det viktigaste är att hjälpa eleverna på ett kristet sätt.

Hur ser du på ämnesplanens innehåll?

Reinhard som även jobbar på utbildningsdepartementet säger att de just nu håller på att skriva en ny läroplan som ska komma 2016. ”Och den är bättre än den gamla [nuvarande är från 2004]. När denna kom 2004 i Tyskland, var det första jag tänkte ’den är inte lika bra som andra’. Och ja nu ändrar vi den till det bättre.” Reinhard menar att den nuvarande läroplanen med dess ämnesplaner inte är tillräckligt bra som andra i övriga delstater i Tyskland. Han anser även den är gammal. I den kommande läroplanen säger han att det eleverna måste veta vid olika åldrar och kompetenserna är ihopkopplade mycket bättre än vad den nuvarande är.¹⁰³

Raphael följde Reinhards spår och började ingående förklara för mig att de har en läroplan, *Bildungsplan*, från 2004 och att den fungerar som en bas över vad lärarna måste förhålla sin undervisning till. ”Ämnesplanen i sin tur är uppdelad i olika klasser, alltså 5-6, 7-8, 9-10 och nivå 11-12 och inom varje klass måste vi gå igenom vissa ämnen. För att ge ett exempel så undervisar jag tionde klass för tillfället. Vi håller på med dimensionen Bibeln.” Han förklarar vidare att i ämnesplanen står det vad eleverna ska kunna och därifrån har dem även på skolan en ämnesplan, och den är skriven utifrån basen av *Bildungsplan*. Vidare gick han in och förklarade vad alla klasser går igenom i respektive årskurs. ”Låt mig ge dig ett exempel, tionde klass har tre teman, introduktion till Bibeln, introduktion till etik och introduktion till buddhism. Vissa skolor lär också ut hinduism.”¹⁰⁴

Silvia talade mer om hur hon lägger upp sin undervisning utifrån ämnesplanens innehåll. För henne tar Bibeln upp en viktig del av innehållet. Hon förklarade att för henne personligen är 50 % muntligt, 40 % är test eller olika prov och de resterande 10 % går till arbetsblad. ”Jag älskar arbetsbladen, de är bra. Jag fick en idé, att i mitten av texten, 3-4 sidor, i mitten så är det kanske Bibelkomik, ett bibelspråk eller något annat. Eleverna får stanna upp och tänka på annat.” Tanken med detta förklarar Silvia är för att eleverna ska få en paus från skolarbetet och sedan i slutet av kursen har de en hel samling av bilder, ordspråk och så vidare. ”En rolig idé bara.”¹⁰⁵ Gudrun menar att ”eftersom utvecklingen av det tyska utbildningssystemet är mer mot kompetensorientering så är [hmm] innehållet inte längre så viktigt.” Gudrun anser också att ämnesplanen har lite innehåll. ”Jag tror att ungdomar behöver få en grundläggande kunskap om religion och tro. Det måste vi som gymnasielärare se till annars kan världen inte

¹⁰³ Reinhard, Ludwigsburg, 2014-11-18.

¹⁰⁴ Raphael, Marbach am Neckar, 2014-11-19.

¹⁰⁵ Silvia, Marbach am Neckar, 2014-11-19.

existera.”¹⁰⁶ Karl i sin tur hade inte många tankar eller åsikter. ”Jag försöker helt enkelt fokusera på det väsentliga innehållet. Jag tar upp det innehåll som står i ämnesplanen.”¹⁰⁷

Manuel skämtade lite och skrattade när han påpekade att han ändå visste vad som stod i ämnesplanen.[tidigare i intervjun förklarade han att han inte läst ämnesplanen på över ett år] ”Alltså [hmm] innehållet är uppdelat i olika klasser och vad du måste veta efter två år, efter årskurs sex måste man till exempel känna till skillnaden mellan katolsk och protestantisk religion.” Manuel gick vidare till att förklara hur han ser på innehållet. ”Jag ser innehållet som [...] innehållet ger dig nycklarna, men du måste göra jobbet. Alltså vad jag menar är att du sedan måste hitta rätt nyckel.”¹⁰⁸

Kategorin kunskap om den egna religiösa traditionen är återigen upphöjd över de andra tre. Gudruns tankar om att eleverna behöver få grundläggande kunskap om religion och tro hamnar under kategorin kunskap om religion och religioner. Raphael talade också om kunskap om andra religioner där de på hans skola undervisar i buddhism.

Hur styrd är du av ämnesplanen och hur väl följer du den?

”Ja, jag försöker. Vet du hur vår ämnesplan ser ut? Den är uppdelad i två delar. Du har färdigheter och teman och [hmm] de flesta tittar på teman [...] De ignorerar färdigheterna och det är inte enkelt att undervisa i färdigheter.” säger Reinhard. Han menar också att man måste fundera hur teman är ihopkopplade med färdigheterna och hur färdigheterna är ihopkopplade med elevernas liv. ”Och det är så jag måste planera mina lektioner.”¹⁰⁹ Silvia känner sig inte styrd, hon menar att läroboken följer ämnesplanen. ”Jag anser att katolska och protestantiska och kanske även etik, de grupperna använder också boken, för att den är så bra. Boken är fantastisk!” När frågan om hur väl Silvia följer ämnesplanen blir svaret ”jag tänker inte så mycket på det, läroboken är bra och den följer ämnesplanen.” Men hon tycker inte att ämnesplanen ger tillräckligt med frihet. ”*Bildungsplan* ger oss ett visst spelrum och ja så är det bara.”¹¹⁰

Raphael pratade inte mycket om hur väl han följer ämnesplanen eller hur styrd han känner sig. Men han påpekade istället kyrkans roll i undervisningen. ”För oss är kyrkan en andra observatör på vad vi [religionslärare] gör. Jag skulle aldrig starta året med buddhism. För att kunna reflektera över buddhism så måste du ha en förståelse för kristendom först.” Han berättar att han och kollegor sett att traditionen eller religionen inte är lika stark som tidigare bland eleverna som den en gång varit. ”Vi måste starta med Eva och Adam, för att få en

¹⁰⁶ Gudrun, Marbach am Neckar, 2014-11-20.

¹⁰⁷ Karl, Ludwigsburg, 2014-11-21.

¹⁰⁸ Manuel, Ludwigsburg, 2014-11-17.

¹⁰⁹ Reinhard, Ludwigsburg, 2014-11-18.

¹¹⁰ Silvia, Marbach am Neckar, 2014-11-19.

förståelse för vår tradition så att eleverna kan komparera med andra religioner till exempel islam eller buddhism.”¹¹¹

Gudrun berättade att hon följer *Schulcurriculum* och eftersom hon själv varit med och utvecklat den känner hon sig inte alls styrd. Hon försöker så gott hon kan följa ämnesplanen. ”Jag tycker det är ett rimligt och nödvändigt ansvar som även skyddar oss i det vi gör.” Hon menar att uppstår det problem med till exempelvis en elev eller förälder kan hon hänvisa till läroplanen och göra klart att det läraren gör är enligt lämpliga regler. Avgörande för elevers lärande är för Gudrun dock lärarens personlighet. ”Samma innehåll kan, beroende på läraren, övertyga eleven, kanske till och med inspirera eller vara dödligt uttråkande eller bara väcka något intresse. Det är en uppgift för läraren!”¹¹²

Karl återkommer till sin ”obefintliga bakgrund som pedagog” som han själv kallar det. Han tror att det kan vara en orsak till att han inte känner sig kontrollerad. ”Jag följer dess riktlinjer och så men inte mer än det.” Han tycker ändå att han följer den ganska bra. ”Jag tar upp de teman som eleverna i respektive årskurs ska kunna. [hmm] för om det finns en annan lärare i följande år så måste han veta vad som har gjorts.” Karl menar att det är ett måste så att eleverna har lärt sig allt de ska när de sedan tar examen.¹¹³ Manuel känner sig inte heller speciellt styrd av ämnesplanen. ”Jag gillar den, jag tycker det är bra ämnen i den, relevant för vad jag själv tycker eleverna borde lära sig. Så [hmm] nja inte styrd av den.” Manuel tycker likadant som Silvia angående läroboken. Det är den han följer och inte ämnesplanen. ”Läroboken är också godkänd av myndigheten så. Så jag som lärare kan förlita mig på böckerna.”¹¹⁴

Kategorin kunskap om den egna religiösa traditionen är återigen höjd över de andra kategorierna. Raphael menar att man måste ha en förståelse för kristendom för att kunna reflektera över andra religioner. För Manuel och Silvia är läroboken viktig. Manuel ser den som viktig då den är godkänd av myndigheten, och då går det även att förlita sig på den.

Hur ska undervisningen vara för att eleverna ska kunna nå målen i ämnesplanen?

”Inte dogmatisk. Nära inpå det liv eleverna har. Som lärare, vara autentisk. Och inte som i många andra länder, som jag tror ni har, mycket prat om religion. För oss måste du vara tolerant men som en religiös person.” menar Reinhard är några viktiga punkter i hur undervisningen ska vara för att eleverna ska kunna nå målen i ämnesplanen. Vidare anser Reinhard att man bara kan ”förstå religion om du befinner dig på insidan och inte på utsidan.”

¹¹¹ Raphael, Marbach am Neckar, 2014-11-19.

¹¹² Gudrun, Marbach am Neckar, 2014-11-20.

¹¹³ Karl, Ludwigsburg, 2014-11-21.

¹¹⁴ Manuel, Ludwigsburg, 2014-11-17.

Han menar att det inte är en enkel uppgift att lära ut buddhism ”eftersom jag inte vet hur de egentligen tänker eller vad de tror på.”¹¹⁵ Reinhard tar en liten paus, harklar sig och fortsätter:

Jag anser att eleverna måste få se, få en chans att få en syn från insidan som inte försöker påverka dem. Det var det jag menade med att du måste vara tolerant för att [hmm] tillåta allas ståndpunkter och hjälpa dem [eleverna] att hitta sin position som kanske är annorlunda än min.¹¹⁶

Silvia är med bekymrad. Hon tror att ungefär 60 % av eleverna på hennes skola når målen. ”Men *Bildungsplan* innehåller mycket mer än den tid vi har. Vi har lite tid [...] vi kan inte gå så djupt ner. Man kan göra ett tema bra och utförligt men då måste man ta bort ett annat.” En problematik är också elevernas frånvaro. ”Eleverna ska göra något studiebesök eller likande och sedan är de inte här och då har de förlorat två timmar, sedan fyra timmar eller sex och plötsligt så är eleverna inte där. Så ja.” avslutar hon med bekymrad min.¹¹⁷

När Raphael får frågan ser han fundersam ut. ”Jag måste tänka.” Efter en kortare paus säger han: ”När jag undervisar i etik i tionde klass, hur får jag eleverna att nå målen? Jag försöker relatera varje filosofi som vi har att göra med [...] och relatera till vardagliga upplevelser.” Raphael anser att det är viktigt att utveckla en förståelse om vad som finns omkring eleverna och få dem att inse att ”våra etiska tankesätt ofta är influerade av många saker.”¹¹⁸ Gudrun är tudelad och anser att eleverna i de lägre klasserna når målen. ”I de mellersta och övre klasserna är det oftast så att alla elever inte når målen, men det är inte ett så stort problem ändå tycker jag.” Gudrun menar att den religiösa utbildningen på *Gymnasium* ”å ena sidan ska förmedla en kunskap om tro, å andra sidan ge vittnesbörd som kan övertyga eleverna om att det är vettigt att tro, och för det tredje. Bara om det är möjligt. Hjälpa till att tro att deras upplevelser hjälper att motivera deras tvivel.”¹¹⁹

”Jag tror på en positiv atmosfär mellan lärare och elever och mellan elever själva.” menar Karl om hur undervisningen bör vara för att eleverna ska nå målen. ”Jag tror att om klimatet i klassrummet är bra så kommer det göra att eleverna fokuserar på undervisningen, det leder till att de når målen.” fastslår Karl med ett leende. ”Dessutom tror jag att det är viktigt att variera undervisningen och använda sig av olika media och olika metoder.”¹²⁰

Manuel har en minst lika positiv syn på målsättningarna. ”Ja men självklart är det det! Ja men det är som jag sa om innehållet. Eller hur?! Jag är till som hjälp, men du har nycklarna.

¹¹⁵ Reinhard, Ludwigsburg, 2014-11-18.

¹¹⁶ Reinhard, Ludwigsburg, 2014-11-18.

¹¹⁷ Silvia, Marbach am Neckar, 2014-11-19.

¹¹⁸ Raphael, Marbach am Neckar, 2014-11-19.

¹¹⁹ Gudrun, Marbach am Neckar, 2014-11-20.

¹²⁰ Karl, Ludwigsburg, 2014-11-21.

Och det är med hjälp av dem eleverna når målen.” Sedan påpekar han att hur undervisningen ska vara för att eleverna ska nå målen är ändå individuellt. Manuel berättar att när han planerar sin klass eller kurs gör han det för fyra veckor framåt. ”Jag gör ofta en mindmap. Och ställer massa frågor. Tänk hur jag kan göra det? Hur ska jag prova om de nått målen på bästa sätt? Jag visar ofta eleverna ämnet och ber dem om feedback. Min undervisning måste vara dynamisk.”¹²¹

Reinhard talar inte om kategorin kunskap om religion och religioner, utan snarare kunskap av dessa. Kunskap om den egna religiösa traditionen är viktig för honom. Men hans tal berör även kategorierna förståelse för oliktankande och att hantera ett mångreligiöst samhälle då han menar att man som lärare måste vara tolerant och tillåta allas ståndpunkter även ifall det inte är samma som hans egna. Gudrun och Silvia menar att inte alla eleverna når målen. Gudrun menar att det inte är viktigt, den religiösa traditionen är viktigare.

Vilken förmåga eller kunskap anser du vara den mest centrala eller viktigaste?

Reinhard påpekar att ”ja, vi har färdigheter, inte bara för en viss ålder, utan även för ett livslångt lärande. Och de ser till det religiösa i världen.” Det tar honom en stund innan han hittar rätt ord. ”Men jag tror att den viktigaste färdigheten är [...] till kyrkan. För att göra dem redo för livet. Och det gör dem till en del av samhället. Och det gör dem även motståndskraftiga mot fundamentalism.”¹²² För Silvia är det viktigt att ”lära sig hantera varandra och att kunna Bibeln tror jag.” Men Silvia ser en problematik. ”Ofta är det så ju mer man vet över andra religioner, desto mer över den egna kan man lära sig. Det är synd. Problemet är, även inom islam, de turkiska barnen vet ofta inte heller exakt vad deras religion innebär.”¹²³

”Jag anser att förmågor är mycket viktigt och jag tror att basen i religionsundervisningen fortfarande är färdigheter i form av att förstå texter, det skulle jag vilja säga.” säger Raphael angående vilken förmåga eller kunskap han anser vara mest central. ”Jag tror att eleverna, särskilt i religionsundervisningen, behöver färdigheter men också ett innehåll eller kunskaper för att kunna skaffa sig färdigheterna som efterfrågas.”¹²⁴ Raphael fortsätter tala:

¹²¹ Manuel, Ludwigsburg, 2014-11-17.

¹²² Reinhard, Ludwigsburg, 2014-11-18.

¹²³ Silvia, Marbach am Neckar, 2014-11-19.

¹²⁴ Raphael, Marbach am Neckar, 2014-11-19.

Vi har redan en "Wikipedia"-generation men mer sådant, så att det inte blir en kritisk, jag vet inte, behandling. Färdigheten att hitta information. Frågan är om de vet hur man skiljer bra från dålig information? För att göra det behöver de någon som säger till dem okej detta är en bra källa, eller detta är faktan. Hursomhelst så anser jag att om undervisningen är bra och varierande och inte bara färdigheter så kan eleverna lära sig att bli mer självständiga.¹²⁵

Gudrun uttryckte inte sin åsikt om vilken förmåga eller kunskap hon själv tyckte var mest central eller viktigt. Hon sa att självklart finns det förmågor och kunskaper som eleverna borde ha i ämnesplanen. "Om vi inte uppnår det vi vill, skulle det vara ganska frustrerande för oss lärare." menade Gudrun om eleverna inte når målen och de färdigheter som efterfrågas. Hon förklarar att "ämnesplaner och läroplaner innehåller de kunskaper och förmågor som eleverna i varje klass eller nivå ska nå. Vi försöker nå ut och prövar det till exempel om de har uppnått dessa genom klassarbeten."¹²⁶

Karl svarade "Det var en bra fråga. Jag tror, eller jag anser att den allra viktigaste är öppenhet för andras yttranden. Ja det tycker jag!" Karl förstod det skulle komma ytterligare en fråga och fortsatte "Varför? Det är en förmåga som man har nytta av i hela livet och i alla ämnen. Att lära sig att möta andras åsikter. Det tycker jag är viktigt. Och ett mål jag som lärare strävar efter, [hmm] att eleverna ska nå den färdigheten."¹²⁷

"Jag skulle vilja säga att förmågor är viktigare än kunskaperna egentligen" påpekade Manuel. "Svårt! Jag måste få tänka lite." Manuel tog en kortare paus och funderade innan han fortsatte. "Jag anser att, att den religiösa förmågan eller vad man nu säger är den viktigaste vid sidan om [hmm] hermeneutik! Den religiösa färdigheten handlar om texter från Bibeln, andra färdigheter får du i andra ämnen. Så ja, de tycker jag är de viktigaste."¹²⁸

Kunskap om den egna religiösa traditionen är fortfarande höjd över de andra kategorierna men när det handlar om vilken färdighet eller förmåga lärare tycker är den mest centrala eller viktigaste nämns även de andra tre i samtalen. Silvia är inne på den egna religiösa traditionen men även förståelse för oliktankande och kunskap om religion och religioner. Hon anser att ju mer man vet om andra religioner desto mer kan man lära sig över den egna. Karls tankar om att den viktigaste förmågan är öppenhet för andras yttranden hamnar under kategorin förståelse för oliktankande och hantera ett mångreligiöst samhälle.

¹²⁵ Raphael, Marbach am Neckar, 2014-11-19.

¹²⁶ Gudrun, Marbach am Neckar, 2014-11-20.

¹²⁷ Karl, Ludwigsburg, 2014-11-21.

¹²⁸ Manuel, Ludwigsburg, 2014-11-17.

3. Diskussion och analys

Denna slutliga del baseras på resultaten av undersökningen samt på den tidigare forskningen och teorin. Diskussionen och analysen avslutas med förslag till vidare forskning på området.

3.1. Delstatens och lärarnas mål

De slutsatser jag kan dra av materialet är att ämnesplanerna i högre grad talar om förståelse för oliktankande och hur man ska hantera ett mångreligiöst samhälle än vad lärarna gör. Dock ligger fokus i ämnesplanerna på eleven och deras egna religiösa tradition som i detta fall är antingen protestantism eller katolicism. Målen med ämnesplanerna handlar inte mycket om vilka kunskaper eleverna ska införskaffa sig i kursen. Utan ämnesplanernas fokus ligger på kompetenser, det vill säga vilka färdigheter eller förmågor undervisningen ska hjälpa eleverna att utveckla. Flera av målen i de båda ämnesplanerna handlar om hur undervisningen ska bidra eleven till att bli en god kristen.

I inledningen av den protestantiska ämnesplanen står det att religionsundervisningen i ämnet är öppen för alla oberoende trosuppfattning. Vid läsning av materialet handlar det till viss mån om det men det är befäst enligt ämnesplanen att kyrka och stat styr undervisningen. Kristendomen har stärkt fäste och av de sju teman *Klasse 10* ska gått igenom behandlar enbart en andra religioner och livsåskådningar, men då med direkt koppling till kristendomen. Ämnesplanen för den katolska undervisningen skiljer sig lite åt. I den katolska ämnesplanen är undervisningens uppgift mer kopplad till den egna kristna tron. Ett syfte är att möta andra religioner och kulturer men jag finner ingenstans att undervisningen ska vara öppen för alla som det står i den protestantiska. En slutsats jag dra är att Baden-Württemberg men även Sverige och Danmark har en stark koppling till kristendomen. Sverige och Danmarks religionsundervisning skiljer sig från den i Baden-Württemberg och är icke-konfessionella, ändock går det att spekulera i om kristendomen har en särställning även i dessa länder. I Danmark heter fortfarande religionsundervisningen kristendoms kunskap och i ämnesplanen för religionskunskap i Sverige går det att läsa att "[k]unskaper om samt förståelse för kristendomen och dess traditioner har särskild betydelse då denna tradition förvaltat den värdegrund som ligger till grund för det svenska samhället."¹²⁹ Jag tror kopplingen till kristendomen mycket handlar om historia och tradition, som Silvia påpekade så är kristendomen viktig då det är en del av vår kultur och historia.

På så sätt kan jag med koppling till Faircloughs tredimensionella modell säga att diskursen i ämnesplanerna bidrar till att skapa eller konstituera identiteter och grupper. Det handlar om

¹²⁹ <http://www.skolverket.se/loroplaner-amnen-och-kurser/gymnasieutbildning/gymnasieskola/rel?tos=gy&subjectCode=REL&lang=sv>, hämtat 2014-01-15.

att undervisningen bidrar till ett identitetsbygge i hur man är en god kristen människa. Fairclough menar att diskursen skapar identiteter och hela grupper. Den katolska och protestantiska religionsundervisningen bidrar till att konstruera och reproducera maktrelationer där den egna religiösa traditionen är överordnad. De mål som ges för religionsämnet präglas av den egna religiösa traditionen och det i sin tur formar ”religion” till något i skolans verklighet. Kunskap om den egna religiösa traditionen återkommer ständigt som det viktigaste målet i såväl ämnesplanerna som i hur lärarna beskriver målen med sin undervisning och styrdokumentet. Lärarna å sin sida talar nästan uteslutande om denna kategori. Jag drar slutsatsen att den egna religionen är starkare befäst bland lärarna än i styrdokumentet. Lärarna anser att undervisningen och i sin tur religionen ska kunna hjälpa eleverna genom livet. Gudrun menar att undervisningen ger eleverna en känsla av hopp och som kan användas i svåra tider.

Kyrkans roll i religionsundervisningen nämns i styrdokumentet och av lärarna. I Baden-Württemberg har fortfarande kyrkan en viktig roll i undervisningen. Helmreich påvisade i sin studie från 1959 att kyrkans makt var stor och att kyrkan tidigare stått för religionsundervisningen. Kyrkans inflytande i religionsundervisningen har minskat i dagens tyska skola. Det är något Knauth såg genom sin forskning från 2007. Han ser en förändring i religionsundervisningen på början av 90-talet i större delar av Tyskland på grund av ett alltmer mångkulturellt och multireligiöst samhälle. En lärare, Raphael, uttrycker att han inte känner sig särskild styrd av ämnesplanen men att han däremot anser att kyrkan är en andra observatör av religionslärares arbete. I Baden-Württemberg kan vi se att kyrkan fortfarande verkar ha inflytande i skolans religionsundervisning och påverkar lärarna.

Det för oss till frågeställningen kring hur lärarna förhåller sig till ämnesplanens målsättningar. Jag kan konstatera att resultaten från denna undersökning kan liknas vid Falkevalls avhandling från 1995. Falkevall kommer fram till att de svenska lärarna såg läroplanen som relativt oviktig men att de samtidigt försöker att ligga i dess linje. På liknade sätt kan mina resultat förklaras. Majoriteten av lärarna ser inte ämnesplanen och dess målsättningar som något man måste följa till punkt och pricka. Det är enbart Reinhard som följer ämnesplanen och det är för han måste eftersom han lär andra lärare att använda den. De övriga använder sig av den lokala läroplanen *Schulcurriculum* eller läroboken som lärarna säger sig följa ämnesplanen och tar upp de olika dimensionerna och kompetenserna. Slutsatsen jag drar är att för lärarna är ämnesplanen inte viktig i religionsundervisningen, lärarna följer dess riktlinjer men inte mer än så. De följer läroboken och *Schulcurriculum* i högre utsträckning. Manuel erkände med ett skratt att det var över ett år sedan sist han läste ämnesplanen.

3.2. Konfession som resurs och nödvändighet

”För min känsla är, hur kan religionsundervisningen vara neutral, eller jag vet inte? Du måste ta bort hela dig från undervisningen och det är min ytliga förståelse för komparativ religionsundervisning.”¹³⁰ För Raphael är den konfessionella undervisningen en skatt och är ovärderlig. Raphael kan undervisa om andra religioner men menar att det finns saker som han inte förstår. Han anser att i religionsundervisningen får man ta ställning och att det enbart är positivt. Det är en tydlig slutsats som man kan dra av materialet, att konfession är en resurs och nödvändighet för alla de intervjuade lärarna.

Osmer och Schweitzer talade om att den protestantiska religionsundervisningen står i ett ömsesidigt och beroendeförhållande till de sociala sammanhang den befinner sig i. I Baden-Württemberg har kristendomen och kyrkan fortfarande starkt fäste. Raphael påpekade kyrkans roll i undervisningen och likställde kyrkan som en observatör över lärarnas undervisning. Religionsundervisningen och lärarna kan sägas stå i ett beroendeförhållande till samhället. Konfession blir en nödvändighet och en resurs för lärarna som upprätthålls genom ämnesplanerna och lärarnas syn på att den egna religiösa traditionen ska vara överordnad de övriga kategorierna.

Målen i ämnesplanerna handlar till största del om konfession, den egna religiösa traditionen och hur undervisningen ska hjälpa eleverna att bli en god kristen. Vi finner bland annat begrepp som den biblisk kristna traditionen, orientering, hitta sin identitet, religiös läskunnighet och kristendomens normer. När lärarna i sin tur berättar om hur de förhåller sig till ämnesplanens målsättningar är det dessa begrepp som återkommer. För lärarna handlar religionsundervisningen om mycket mer än fakta och kunskap. Undervisningen som den beskrivs i ämnesplanerna och av lärarna handlar mer om hur eleverna ska bli bra kristna människor och hur religionsundervisningen ska hjälpa dem i livet. Lärarna var överens om att religionsundervisningen kan ses som ett verktyg där eleverna får redskap för att klara livet som ligger framför dem.

Konfessionen är en nödvändighet för lärarna. Raphael menar att ” [v]i måste starta med Eva och Adam, för att få en förståelse för vår tradition [...]”¹³¹ Den egna religionen är överordnad, och som Knauth gör i sin avhandling från 2007 kan det diskuteras om religionsundervisningen i Baden-Württemberg är källa till konflikt eller ett bidrag till dialog. Även ifall lärarna och styrdokumentet talar om förståelse för olik tänkande, att hantera ett mångreligiöst samhälle och kunskap om religion och religioner så ställs de allt som oftast i relation till kunskap om den egna religiösa traditionen.

¹³⁰ Raphael, Marbach am Neckar, 2014-11-19.

¹³¹ Raphael, Marbach am Neckar, 2014-11-19.

3.3. Avslutande reflektion

I början av sådan här studie vet man inte var man kommer hamna eller vad man kommer möta på vägen. Jag har under mina veckor såväl i Tyskland som på biblioteket stött på fascinerade och intressanta tankar och åsikter kring religionsundervisning. Baden-Württembergs religionsundervisning präglas av konfession, och det visste jag redan innan då det är känt att delstaten är konservativ, men inte till vilken mån. I relation till Sverige eller Danmark, som nämnt i bakgrunden, är det intressant att se hur tre västerländska länder och med till synes likartade kontexter kan skilja sig åt när det kommer till religion i skolan. Sverige är ett sekulariserat land och det är en debatt om vi kan sjunga psalmen *Den blomstertid nu kommer* på skolavslutningen, som förövrigt helst inte får vara i kyrkan längre. Undervisningen i Baden-Württemberg är den motsatta, där börjar många lärare lektionen med att sjunga psalmer eller be till Gud. Religionsundervisningen i Danmark är, likt Sverige, icke-konfessionell men ämnet heter fortfarande kristendoms-kunskap. På så sätt skiljer sig den tyska skolan åt de övriga. Syftet med undersökningen var att lyfta några tyska lärares syn på den religionsundervisning de bedriver med koppling till styrdokumentet och de mål som beskrivs där i. Samtidigt ville jag visa hur man bedriver religionsundervisning i till synes likartade kontexter.

Jag kommer fram till att målen med religionsundervisningen i de styrdokumentet främst handlar om att skapa goda kristna människor. Målen är mer inriktade på vilka kompetenser eleverna ska utveckla än på kunskaper. Lite fokus läggs på andra religioner och det övergripande målet för de båda ämnesplanerna är att främja religiös utbildning inom den egna religiösa traditionen. I syftet står det även att undervisningen i de båda ämnena ska bidra till förståelse av mångfald och att eleverna ska lära sig att möta andra religioner och kulturer. Dock anser jag att det faller i skymundan då det mesta kretsar kring att eleverna ska utveckla sin kristna tro och identitet.

Lärarna beskriver målen med sin religionskunskap på liknande sätt som ämnesplanen. Nästan all fokus hamnar på den egna religiösa traditionen och en vilja att hjälpa eleverna att bli bra kristna människor, där det ingår att ha förståelse för olikänkande. Raphael anser att konfessionen är som en skatt och gynnar bara undervisningen.

Alla lärare förutom en förhåller sig inte till den specifika ämnesplanens målsättningar, de följer inte ämnesplanen. Istället har de flesta skolor utarbetat en lokal ämnesplan *Schulcurriculum* som följer ämnesplanen och fungerar som riktlinje för lärarnas religionsundervisning. Majoriteten följer även läroboken då den ska ta upp de kompetenser och dimensioner ämnesplanen efterfrågar. Sammanfattningsvis vill jag säga att styrdokumentet som lärarnas fokus ligger på den egna religiösa traditionen. Målen som ges i

styrdokumenten formar religion som blir verklighet i skolan och det i sin tur gör att lärares sätt att tala om ämnet och sin undervisning kan jag anta har påverkan på vilken bild eleverna får. För lärarna är konfession såväl en nödvändighet som resurs i religionsundervisningen. Undersökningen gav mig många tankar kring om det finns ett ”rätt” sätt att undervisa i religion. Många i Sverige har nog svårt att förstå hur en konfessionell undervisning kan vara bra. Men Raphaels uttalande om verkligen religionsundervisningen kan vara neutral fick mig att börja fundera över hur jag i mitt kommande yrke ska undervisa på bästa sätt.

Avslutningsvis kom Helmreich fram till genom sin undersökning som gjordes på 1950-talet att framtiden för religionsundervisningen inte kunde förutsägas. Han pekade på att det fanns stora variationer mellan delstaterna, något mina intervjupersoner konstaterat fortfarande finns idag. Hur framtidens religionsundervisning kommer se ut i delstaten eller i Tyskland kan jag efter min undersökning inte uttala mig om. Det hade varit ett intressant förslag till vidare forskning att ta reda på. Barnikol och Larsson kom fram till att läroplanerna eftersträvar att knyta samman samhällets kristet religiösa traditioner med elevernas erfarenheter samt livsfrågor. Och jag har konstaterat att lärares sätt att tala om ämnet och sin undervisning kan antas påverka den bild elever får. Ytterligare intressant förslag på vidare forskning hade varit att intervjua elever i Baden-Württemberg för att ta reda på vilken bild de får av religionsundervisningen.

Dagens religionsundervisning i Baden-Württemberg är konfessionell, men varken styrdokument eller lärare verkar se något problem med det. Jag tror däremot att det kommer behövas en förändring i framtiden. Den egna religiösa traditionen är stark och religionsundervisningen verkar fungera som ett sorts identitetsbygge som kan sättas i relation till Faircloughs modell om hur diskurser skapar och upprätthåller världen. Tyskland blir ett allt mer mångreligiöst samhälle. Går det verkligen att ha en så pass konfessionell religionsundervisning? Eller måste Baden-Württembergs skolor följa Sverige och Danmark och implementera en mer sekulariserad skola?

Sammanfattning

Syftet med uppsatsen är att undersöka målsättningar med religionsundervisningen i delstaten Baden-Württemberg i Tyskland. Jag undersöker hur målen beskrivs i ämnesplanerna för protestantisk respektive katolsk religionsundervisning, hur sex lärare på *Gymnasium* ser på målen med den undervisning de bedriver samt hur de förhåller sig till ämnesplanernas målsättningar. Ytterligare ett syfte är att visa hur man bedriver religionsundervisning i en tillsynes lik kontext som Sverige och Danmark.

Materialet består av ämnesplaner i religionskunskap för *Gymnasium*, eleverna är 15-16 år gamla och motsvarar den svenska skolformen gymnasium, och samtalsintervjuer med sex lärare. Jag genomförde kvalitativa samtalsintervjuer nere i Baden-Württemberg i Tyskland. Intervjuerna transkriberades sedan så allt material är omformat till text. När jag sedan har analyserat materialet har jag tagit hjälp av diskursanalys för att utifrån valda kategorier kritiskt granska texterna. Teoretiskt sett har jag tagit avstamp i Faircloughs tredimensionella modell som är en typ av kritisk diskursanalys, där fokus ligger på textanalysen.

Utifrån resultaten kan jag dra slutsatserna att målen i ämnesplanerna beskrivs med fokus på elevernas egna religiösa tradition. Ämnesplanerna tar även upp förståelse för oliktänkade och kunskap om religion och religioner samt att hantera ett mångreligiöst samhälle. Men de är underordnade den egna religiösa traditionen i styrdokumentet såväl som hos lärarna. Målen med den religionsundervisning lärarna bedriver är starkt präglade av den egna religiösa traditionen. Religionsundervisningen enligt lärarna handlar inte om att tillförskaffa sig kunskaper om religion och religioner utan går ut på att eleverna ska bli goda kristna människor. Lärarna, förutom en, följer sina lokala ämnesplaner och läroboken, istället för att förhålla sig till ämnesplanens målsättningar. Fokus ligger på den egna religiösa traditionen och det är enligt majoriteten viktigare än att uppfylla mål och införskaffa kunskap om religioner.

Uppsatsen har väckt många tankar inför mitt kommande läraryrke. Det har skapat många funderingar om vilken betydelse såväl läraren som styrdokument har för undervisning, inte minst sagt inom religionskunskap. Undersökningen har även väckt tankar om hur mycket det kan skilja mellan länder i hur man bedriver religionsundervisning.

Referenser och referenslista

Barnikol, Horst-Martin & Larsson, Rune, *Religion och livsfrågor bland svenska och tyska ungdomar*, Brockmeyer, Bochum, 1993

Birkenbeil, Edward Jack, *Curriculum-Revision im Fragebereich der Religionspädagogik: von der Lehrplananalyse des katholischen Religionsunterrichtes an Grund- und Hauptschulen zu einem curricularen Neuansatz für den Religionsunterricht der Zukunft*, Benziger, Zürich, 1972

Bregengaard, Per, ”Kristendomskundskab eller religion?: en strid om mere end et ord”, i Andersen, Peter B., Dahlgren, Curt, Johannesson, Steffen & Otterbeck, Jonas (red.), *Religion, skole og kulturel integration i Danmark og Sverige*, Museum Tusulanums Forlag/Københavns universitet, København, 2006

Denscombe, Martyn, *Forskningshandboken: för småskaliga forskningsprojekt inom samhällsvetenskaperna*, 2. uppl., Studentlitteratur, Lund, 2009

Esaiasson, Peter, Gilljam, Mikael, Oscarsson, Henrik & Wängnerud, Lena (red.), *Metodpraktikan: konsten att studera samhälle, individ och marknad*, 4., [rev.] uppl., Norstedts juridik, Stockholm, 2012

Falkevall, Björn, *Hur formas undervisning: en studie av lärares tänkande om sitt handlande inom skolämnet religionskunskap*, HLS, Stockholm, 1995

Fejes, Andreas & Thornberg, Robert (red.), *Handbok i kvalitativ analys*, 1. uppl., Liber, Stockholm, 2009

Helmreich, Ernst Christian, *Religious education in German schools: an historical approach*, Harvard U.P., Cambridge, Mass., 1959

Knauth, Torsten, ”Religious education in Germany: a contribution to dialogue or sources of conflict? Historical and contextual analysis of the development since 1960's”, i Jackson, Robert (red.), *Religion and education in Europe: developments, contexts and debates*, Waxmann, Münster, 2007

Krüger, Heinz-Hermann, *Curriculumreform in der Bundesrepublik Deutschland: Perspektiven einer handlungsorientierten Alternative*, Hain, Meisenheim am Glan, 1977

Kvale, Steinar & Brinkmann, Svend, *Den kvalitativa forskningsintervjun*, 2. uppl., Studentlitteratur, Lund, 2009

Larsson, Rune, ”Religionsundervisningen i svensk skola- en historisk exposé”, i Andersen, Peter B., Dahlgren, Curt, Johannesson, Steffen & Otterbeck, Jonas (red.), *Religion, skole og kulturel integration i Danmark og Sverige*, Museum Tusulanums Forlag/Københavns universitet, København, 2006

Läroplan, examensmål och gymnasiegemensamma ämnen för gymnasieskola 2011, Skolverket, Stockholm, 2011

Osmer, Richard Robert & Schweitzer, Friedrich, *Religious education between modernization and globalization: new perspectives on the United States and Germany*, W.B. Eerdmans, Grand Rapids, Mich., 2003

Rydman, Annika, *En skola för alla: om det svenska skolsystemet*, Skolverket, Stockholm, 2000

Schwinn, Friedrich, *Religionsunterricht in der Curriculumreform: Auftrag und Funktion des evangelischen Religionsunterrichts unter den Bedingungen der traditionskritischen und zukunftsorientierten Schule*, P.Lang, Frankfurt am Main, 1979

Winther Jørgensen, Marianne & Phillips, Louise, *Diskursanalys som teori och metod*, Studentlitteratur, Lund, 2000

Internet

Gymnasieskola 2011, Skolverket, Stockholm, 2011,
<http://www.skolverket.se/publikationer?id=2597> , hämtat 2014-11-10

<http://www.baden-wuerttemberg.de/de/regierung/landesregierung/>, hämtat 2014-12-13.

http://www.bildung-staerkt-menschen.de/service/downloads/Bildungsplaene/Gymnasium/Gymnasium_Bildungsplan_Gesamt.pdf, hämtat 2014-11-10

http://www.bildung-staerkt-menschen.de/service/downloads/Bildungsstandards/Gym/Gym_evR_bs.pdf, hämtat 2014-11-10

http://www.bildung-staerkt-menschen.de/service/downloads/Bildungsstandards/Gym/Gym_kR_bs.pdf hämtat 2015-01-13

<http://www.bildung-staerkt-menschen.de/unterstuetzung/schularten/Gym/faecher>, hämtat 2015-01-13.

<http://www.codex.vr.se/texts/HSFR.pdf>, hämtat 2014-12-15

<http://www.dn.se/nyheter/varlden/pisa-chocken-vackte-tyskland/>, hämtat 2015-01-15.

<http://www.kmk.org/bildung-schule.html>, hämtat 2014-11-23

<http://www.kmk.org/bildung-schule/allgemeine-bildung/uebersicht-schulsystem.html>, hämtat 2014-11-23

http://www.kmk.org/fileadmin/doc/Dokumentation/Bildungswesen_en_pdfs/en-2014.pdf, hämtat 2014-11-23.

<http://www.skolverket.se/laroplaner-amnen-och-kurser/gymnasieutbildning/gymnasieskola/rel?tos=gy&subjectCode=REL&lang=sv>, hämtat 2014-01-15.

Bilagor

1. Intervjuguide

Några inledande ord om syftet med intervju och hur den kommer vara upplagd.

Tema 1: arbetet som lärare i religionskunskap (inriktning)

- Vad arbetar du som? (huvudsakliga sysselsättning)
- Vilka ämnen och i vilka årskurser undervisar du i?
- Vad är det viktigaste en lärare i religion gör?
- Varför tycker du religionsundervisningen är viktig?

Tema 2: religionskunskapsundervisningen

- Hur använder du dig av ämnesplanen i religion?
- Hur ser du på ämnesplanens innehåll?
- Är det möjligt för eleverna att nå målen i ämnesplanen?
- Hur ska undervisningen vara för att eleverna ska kunna nå målen?
- Hur styrd är du av ämnesplanen?
- Hur väl följer du den?
- Finns det förmågor eller kunskaper som elever borde ha/kunna i ämnesplanen?
- Vilken förmåga eller kunskap anser du vara den mest centrala eller viktigaste?

Detta var mina frågor. Är det något du har tänkt på eller vill tillägga?

Tack för ert deltagande!

2. Skolsystemet i Tyskland

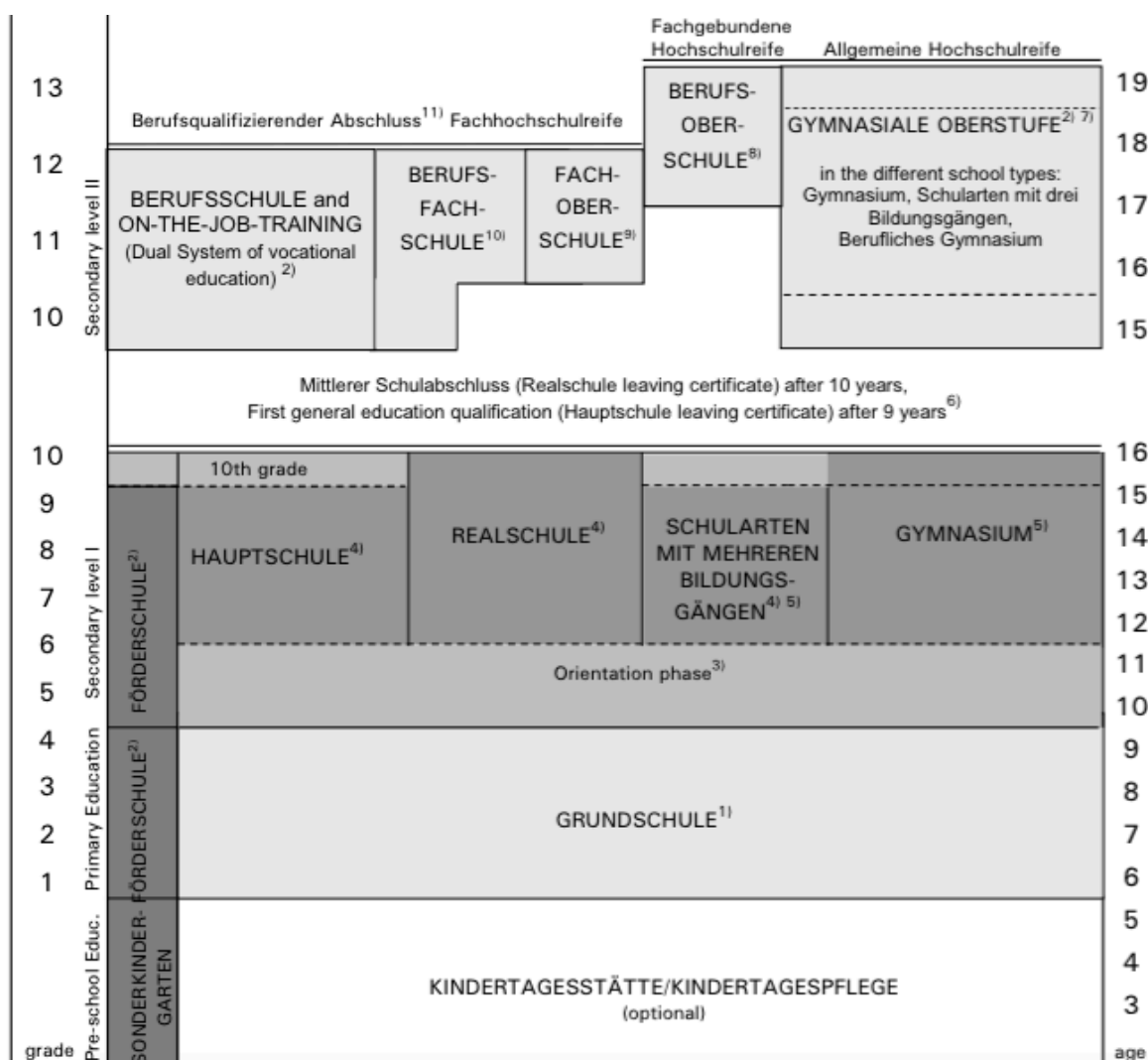

Diagram över det tyska skolsystemet.¹³²

¹³² http://www.kmk.org/fileadmin/doc/Dokumentation/Bildungswesen_en_pdfs/en-2014.pdf, hämtat 2014-11-23.

3. De intervjuade lärarna

Namn	Ålder	Lärare sedan	Undervisar i	I årskurserna	Skola
Reinhard	46	2000	Protestantisk religionslära	5-12	Moerike Gymnasium, Ludwigsburg
Silvia	40	2004	Protestantisk religionslära, biologi, naturkunskap, historia	5-10	Friedrich Schiller Gymnasium, Marbach am Neckar
Manuel	37	2003	Protestantisk religionslära, engelska, geografi, ekonomi och politik	5-12	Friedrich Schiller gymnasium, Ludwigsburg
Karl	62	1999	Protestantisk religionslära	5-12	Goethe Gymnasium, Ludwigsburg
Raphael	45	2008	Protestantisk religionslära, engelska	5-13	Friedrich Schiller Gymnasium, Marbach am Neckar
Gudrun	58	1982	Katolsk religionslära, tyska, musik	5-13	Friedrich Schiller Gymnasium, Marbach am Neckar